

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Emma Sjölin

Plea bargain
- ett effektivt sätt att bekämpa
ekonomisk brottslighet i
Sverige?

Examensarbete
30 ECTS

Handledare:
Christian Häthén

Straff- och processrätt

VT 08

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRORD	5
FÖRKORTNINGAR	6
1 INLEDNING	7
1.1 Syfte och problemställning	8
1.2 Avgränsningar	8
1.3 Metod och material	8
1.3.1 Forskningsläge	9
1.4 Disposition	9
2 EKONOMISK BROTTSLIGHET	11
2.1 Begreppsdefinitioner av ekonomisk brottslighet	11
2.2 Bekämpandet av ekonomisk brottslighet	12
2.2.1 Genomströmningstid och lagföring	14
2.2.2 Effektivisera handläggningen av ekobrott	15
2.2.3 Svensk praxis	15
2.2.3.1 Sparbanken Väst	16
2.2.3.2 Trustor	16
2.2.3.3 Slutsats från rättsfallen	17
2.3 Ekobrottsmyndigheten	17
3 PLEA BARGAIN	20
3.1 Begreppsdefinition	20
3.2 Allmänt om plea bargain	20
3.3 USA	21
3.3.1 Överblick över det amerikanska rättssystemet	21
3.3.2 Erfarenheter av plea bargain i USA	23
3.3.2.1 Enronskandalen i USA	24
3.4 Europa	25
3.4.1 Tyskland	25
3.4.2 Storbritannien	26

3.4.3	Finland	26
3.5	Plea bargain i Sverige	27
3.5.1	Argument mot plea bargain	28
3.5.2	Argument för plea bargain	29
4	ALLMÄNT OM BEGREPPET "KRONVITNE"	30
4.1	Begreppsdefinition	30
4.2	Eventuella nackdelar med kronvittne	31
4.3	Eventuella fördelar med kronvittne	31
5	NUVARANDE SVENSK RÄTT	33
5.1	Förfarandet i allmän domstol	33
5.1.1	Förundersökningsplikten	33
5.1.2	Åtalsplikten	34
5.1.2.1	Särskild åtalsprövning	35
5.1.3	Åtalsunderlåtelse	36
5.1.4	Strafföreläggande	37
5.2	Den tilltalades möjligheter till straffnedsättning	38
5.2.1	Erkännande som bevisning	39
5.3	Rättsprinciper	40
5.4	Europakonventionen	40
5.4.1	Europakonventionens framväxt	40
5.4.2	Europakonventionen artikel 6	41
5.4.3	Kraven på en rättvis rättegång	42
5.4.4	Oskyldighetspresumtionen	44
5.4.5	Erkännandets betydelse i artikel 6	44
6	ANALYS	46
6.1	Påverkan på svensk rätt vid en eventuell ny reform	46
6.1.1	Åtalsförhandling	46
6.1.1.1	Ett eventuellt införande av åtalsförhandling i Sverige	46
6.1.2	Påföljdsförhandling	47
6.1.2.1	Ett eventuellt införande av påföljdsförhandling i Sverige	47
6.1.3	Erkännandets betydelse	48
6.2	Avslutande kommentar	49
7	SLUTSATS	52
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	54
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	58

Summary

The increasing economic crime rate is a serious problem in society as it affects many different types of victims such as employees, creditors, share holders, suppliers, competitors and not at least the Swedish government losing tax revenues.

The target with this essay is to investigate the possibility to introduce plea bargain for economical crimes to Swedish law. The relevant questions to evaluate, if we consider to introduce a Swedish version of plea bargain for economical crimes are, if plea bargain limits the absolute prosecution duty and where the outermost limit for individual legal protection in a democratic society is.

This essay illustrates the possibility to introduce a new legal procedure in Sweden inspired by the in USA very frequently used institute plea bargain. Two countries that have adopted a version of plea bargain are Great Britain and Finland. The legal system in Great Britain gives the suspect a possibility to give a "guilty plea" which means that he confess his crime and the confession has legal consequence. This institute shortens the whole legal process and eases the otherwise high work load. In Finland they have a reduced penalty if the suspect conduce to or promote further the investigation. In some cases the court can also refrain from prosecute.

Plea bargain means that the district attorney can choose to not raise charges for some offences in exchange for the accused's confession to others, the prosecutor can also choose to raise press charges for a minor offence in exchange for the defendant's confession.

The motive for introducing a plea bargain procedure in Sweden is to achieve faster and more effective court procedures when it comes to economical crimes.

By introducing a similar institute to plea bargain there can be a risk for the suspect, especially if the suspect get a less experienced lawyer. There is also a risk that the Swedish law system will in future not cope with the increasing economic crime rate.

The two biggest obstacles to putting a plea bargain inspired institution in practice is the absolute prosecution duty and the absolute preliminary investigation duty. The basic rule for Swedish prosecutors is if adequate evidence is at hand, charges must be raised. This can not be combined with plea bargain. An exceptions that presently exist, gives the prosecutor the right in some cases to make the decision not to raise charges, even though adequate evidence is at hand as well as in some cases the right to carry out a ruling on the accused part. To be able to carry out any of these alternatives

plausible causes for a conviction has to be at hand, the suspect also has to agree to the charges he's being faced with. In other words the prosecutor does not have the right to propose a guilty plea for the suspect if the evidence at hand is not to be considered adequate. These exceptions are far from adequate to be able to put a plea bargain inspired institution to practice. A preliminary investigation should in Sweden start as soon as there is cause to assume that a crime, leading to prosecution, had been done and the preliminary investigation should start promptly unless it is obvious that the crime cannot be investigated.

European convention for the protection of human rights and fundamental freedom article 6 gives the accused the right to a fair trial and is to be considered not guilty until proven otherwise. Article 6 should not pose any obstacle concerning the "crown witness" system, that means that a person that is guilty of a crime can based on a offer of release or reduced sentence testify against an accomplice.

Concerning plea bargain the jurisdictional situation is more uncertain. It needs to be secured with a sentence that states the position of the European convention. It is although clear that the accused, to certain extent, can abandon he's right to be tried in court.

Sammanfattning

Den ökade ekonomiska brottsligheten är ett allvarligt samhällsproblem som drabbar många olika typer av brottsoffer såsom anställda, långivare, aktieägare, leverantörer, konkurrenter och inte minst den svenska staten i form av uteblivna skatteintäkter. Vårt svenska rättssamhälles begränsade resurser ställer krav på ökad effektivitet för att kunna hantera den ökande grupp kriminella som utnyttjar svenskt näringslivs förhållandevis fria regler.

Målet med detta arbete är att utreda om plea bargain kan införas i svensk rätt. De frågor som blir relevanta att diskutera är således dels om man bör överväga att införa en svensk variant av systemet plea bargain för ekonomisk brottslighet, dels om plea bargain strider mot principen om absolut åtalsplikt och slutligen var den yttersta gränsen går för det rättsskydd som den enskilde erhåller i ett demokratiskt samhälle.

Kandidatuppsatsen belyser således möjligheten att införa ett nytt processuellt förfarande i vårt svenska rättssystem inspirerat av det plea bargain-system som flitigt används i USA och delar av Europa. Två närliggande länder som har infört en variant av plea bargain-systemet är Storbritannien och Finland. Storbritanniens rättssystem innebär att den misstänkte har möjlighet att avge en ”guilty plea”, d.v.s. att erkänna sig skyldig för brottet som han misstänks för. Med andra ord fastställs den misstänktes skuld med bindande verkan. Detta förfarande förkortar hela rättsprocessen och minskar den annars väldigt höga arbetsbelastningen. I Finland är det en straffflindringsgrund om gärningsmannen gynnar och främjar utredningen. I vissa fall kan även domstolen avstå ifrån att döma ut straff.

Plea bargain innebär att åklagaren kan besluta att inte väcka åtal för vissa gärningar i utbyte mot att den misstänkte erkänner brottet. Det underliggande motivet för att införa ett plea bargain baserat rättsförfarande är att nå snabbare och effektivare rättsprocesser vad gäller ekonomisk brottslighet.

Syftet med den absoluta åtalsplikten är att garantera allas likhet inför lagen. Genom att införa ett plea bargain liknande system kan det innebära en risk för den tilltalade speciellt om denne tilldelas en försvarare med mindre erfarenhet. De nuvarande handläggningstiderna gällande ekonomisk brottslighet är knappast långsiktigt hållbara med tanke på den stora ekonomiska utveckling som pågår. Genom ett införande av ett plea bargain liknande system skulle det leda till en förenklad och mindre tidskrävande process i domstolen och på detta sätt korta den långa handläggningstiden avsevärt.

De två största hindren för att införa ett plea bargain inspirerat system är den absoluta åtalsplikten och den absoluta förundersökningsplikten.

Utgångspunkten för svenska åklagare är att om tillräckliga skäl föreligger skall åtal väckas. Detta är inte förenligt med plea bargain. I dagsläget finns dock undantag från åtalsplikten som ger åklagaren rätt att i vissa fall besluta att åtal inte skall väckas, trots att tillräckliga skäl föreligger (åtalsunderlåtelse) samt att i vissa fall själv förelägga den misstänkte ett straff (strafföreläggande). För att något av dessa alternativ skall få användas krävs det att tillräckliga skäl åtal föreligger, samt att den misstänkte inte motsätter sig detta. Med andra ord har åklagaren ingen rätt att föreslå för den misstänkte att denne skall erkänna eller godta ett dylikt förfarande innan bevisningen mot den misstänkte nått denna styrka. Dessa undantag är långt ifrån tillräckliga för att kunna införa ett plea bargain baserat rättssystem. Förundersökningen i Sverige skall inledas så snart det finns anledning att anta att brott som hör under allmänt åtal begåtts och förundersökningen skall bedrivas skyndsamt. Även gällande förundersökningen föreligger undantag, den behöver inte införas om det är uppenbart att brottet inte går att utreda.

Europakonventionens artikel 6 ger den anklagade rätt att få en rättvis rättegång samt att bli betraktad som oskyldig till dess att hans skuld lagligen fastställs. Artikel 6 torde inte vara ett hinder för kronvitnesssystemet, vilket innebär att en person som gjort sig skyldig till ett brott mot löfte om straffbefrielse eller strafflindring vittnar mot medbrottslingar. Vad gäller plea bargain är rättsläget dock lite mer oklart. Det saknas en dom som tydligt klargör Europakonventionens ställning härvidlag. Det är dock klart att den anklagade personen i viss mån kan avstå från sin rätt till domstolsprövning.

Åtalsplikten avseende ekonomisk brottslighet bör bli mer utpräglat diskretionär. Att införa en förändring i det svenska rättssystemet baserat på samma grundläggande principer som plea bargain är dock inte tillräckligt. Det kommer att krävas ökade kunskaper inom domstolsväsendet för att effektivt kunna behandla frågor rörande ekonomisk brottslighet.

Förord

Nio terminer är nu tillryggalagda och nio terminer går fort. Av de nio går den nionde fortast. I utgångsläget står fyra hela månader till förfogande och allt verkar lugnt men plötsligt ställs man inför det oundvikliga slutet då examensarbetet skall lämnas in för bedömning. Det har varit en lärorik resa. Den möjligheten att fördjupa och finslipa kunskaperna inom ett visst ämne, är både utvecklande och stimulerande.

Jag vill också ta tillfället i akt att tacka min pappa...för allt...och för den betryggande vetskapen om att jag kommer finna anledning att tacka dig igen. Tack också mina systrar och övriga familj för...detsamma.

Tack till Er, ni vet vem ni är, som korrekturläst och kommit med synpunkter på mitt språk beträffande uppsatsen.

Ett varmt tack riktas till professor Christian Häthén för god handledning och värdefulla synpunkter.

Slutligen, tack för att ni finns mina underbara hundar, utan Er hade denna långa resa varit alldeles för lång.

Jag lämnar nu studentlivet och den juridiska fakulteten i Lund. Tiden har förberett mig väl inför mitt livs nästa kapitel och det är nu med stor tillförsikt som jag kan betrakta den ännu oskrivna framtiden.

Emma Sjölin
Malmö, 26 April 2008

Förkortningar

BrB	Brottsbalken
BRU	Beredningen för rättsväsendet
Brå	Brottsförebyggande rådet
EBM	Ekobrottsmyndigheten
EKMR	Europakonventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.
HD	Högsta domstolen
JT	Juridisk Tidsskrift
LUL	Lagen (1964:167) om särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare.
NJA	Nytt juridiskt arkiv
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalken
SBE	Samrådsgrupper för skattebrottsenheten
SOU	Statens offentliga utredning
SvJT	Svensk Juristtidning

1 Inledning

Under mina fyra års studier vid Juridicum i Lund har plea bargain-systemet fångat min uppmärksamhet. Att skiva en kandidatuppsats inom detta ämne ger mig en unik möjlighet att fördjupa mina kunskaper inom ämnet.

Den ökande ekonomiska brottsligheten är ett allvarligt samhällsproblem som berör såväl enskilda individer som privata näringsidkare och den offentliga sektorn. Tyvärr utvecklas inte vårt svenska rättssamhälle i samma takt som brottsligheten, mellan exempelvis åren 1986-1990 minskade åklagarresurserna mot ekonomisk brottslighet med 18% och polisresurserna med 4%. Under samma tid ökade antalet anmälda ekonomiska brott med ca 25 %¹. I dagsläget saknas tillräckliga resurser för att möjliggöra fullständiga och tillfredsställande utredningar av svårutredd ekonomisk brottslighet. Den tekniska utvecklingen och den ökade internationaliseringen är två faktorer som gör att den ekonomiska brottsligheten blir alltmer komplex och därmed resurskrävande.

Införandet av ett plea bargain inspirerat system skulle leda till att svensk rätt skulle uppnå effektivitetsvinster, primärt i form av kortare handläggningstider. Plea bargain-systemet används flitigt i delar av Europa och USA och innebär att åklagaren kan besluta att inte väcka åtal för vissa gärningar i utbyte mot att den misstänkte erkänner andra gärningar eller att väcka åtal för ett lindrigare brott i utbyte mot att den misstänkte erkänner brottet.

Plea bargain ger den misstänkte en möjlighet att förmildra sin påföljd genom att aktivt medverka i utredningen. På detta sätt underlättas arbetsbördan oerhört för polis och åklagare och resurser frigörs för utredning av annan brottslighet.

Genom att ta tillvara den misstänktes vilja att bidra till utredningen och att ge erkännandet ett högre bevisvärde än det har idag, förväntas flera svårutredda brottmål i betydligt större utsträckning kunna utredas och leda till åtal. Detta system väger jag mot en eventuell försvagad rättssäkerhet. Möjligheten att införa en variant av plea bargain måste ses både utifrån en processekonomisk aspekt och en effektivitetsaspekt. Men plea bargain måste också bedömas utifrån den enskildes rättssäkerhetsperspektiv dvs. att inte bli dömd utan rättegång.

Jag anser det nödvändigt att försöka finna nya vägar för att kunna hantera den snabbt växande ekonomiska brottsligheten. Vi måste ständigt se över det rättsliga systemet och utvärdera vad som kan förbättras och effektiviseras.

¹ Att förebygga och förhindra allvarlig ekonomisk brottslighet- EBM från experiment till långsiktighet, okt 2007 s. 11.

Det krävs en förändring av det svenska rättssystemet för att fler brott skall kunna utredas och uppklaras. I denna uppsats kommer jag att undersöka om plea bargain kan vara en realistisk lösning.

1.1 Syfte och problemställning

Syftet med denna kandidatuppsats är att undersöka plea bargain-systemet samt utvärdera om det är möjligt och önskvärt att införa ett liknande system i Sverige. Utvärderingen kommer att ske främst utifrån ett processekonomiskt och effektivitetsperspektiv samt utifrån den enskildes rättigheter i fråga om hur det kan påverka deras rättssäkerhet. Är en försvagad rättssäkerhet ett pris som måste betalas för att effektivisera handläggningen av de ekonomiska brotten?

I min uppsats kommer jag att besvara följande tre problemställningar;

- Försvagar plea bargain principen om absolut åtalsplikt?
- Var går gränsen för det rättsskydd som den enskilde erhåller i ett demokratiskt samhälle?
- Bör man i Sverige överväga att införa en svensk variant av systemet plea bargain för ekonomisk brottslighet?

1.2 Avgränsningar

Uppsatsen kommer enbart att beskriva, utvärdera och analysera plea bargain-systemet som en möjlighet att effektivare bekämpa ekonomisk brottslighet i Sverige. Kronvittnessystemet kommer därför enbart att beskrivas kort, utan efterföljande analys. Uppsatsen kommer inte heller att utvärdera polisens möjligheter att på andra sätt gottgöra personer som väljer att samarbeta.

Uppsatsen behandlar enbart möjligheten att införa plea bargain för de ekonomiska brotten och lämnar således andra typer av brott utanför.

1.3 Metod och material

Kandidatuppsatsens inriktning valde jag i samråd med Ekobrottsmyndigheten i Malmö. Området är fortfarande relativt outforskat och det vore intressant att se om det finns en möjlighet att införa en variant

av systemet plea bargain i det svenska rättssystemet. Plea bargain skulle kunna innebära en ökad effektivitet i den svenska rättsprocessen när det gäller komplicerade ekonomiska brott.

För att förtydliga mina frågeställningar har jag bl.a. gjort en mindre komparation med andra länders regelverk och eventuell praxis.

Mitt arbete bygger på en traditionell juridisk metod där analys med hjälp av förarbeten, lagtext och praxis spelar en viktig roll. Jag har även till stor del haft nytta av material såsom rapporter från Brottsförebygganderådet, och artiklar i tidskrifter. Även doktrin har utgjort en väsentlig källa i min utredning.

Rättsfallen som tas upp har inte för avsikt att vara uttömmande, utan visar på de brister som finns i nuvarande svensk rätt gällande ekonomisk brottslighet. Genom att även jämföra med ett känt amerikanskt rättsfall, kan man tydligare se skillnaderna mellan länderna.

Jag har även haft kontakt med olika åklagare för att utröna huruvida den absoluta åtalsplikten är absolut även i praktiken och om de anser att det finns en möjlighet att införa ett plea bargain liknande system i Sverige. Tyvärr ansåg inte de kontaktade åklagarna att de var tillräckligt insatta i systemet, för att kunna ge en mer uttömmande bild av plea bargain.

1.3.1 Forskningsläge

Jag har valt att läsa rapporter i form av examensarbeten, vetenskapliga artiklar, forskningsrapporter och debattartiklar skrivna av auktoriteter inom svenskt rättväsen. Det är fortfarande ett ganska obehandlat ämne och någon doktorsavhandling på området finns inte.

1.4 Disposition

I inledningen, kapitel 1, tar jag upp den grundläggande frågan om det finns möjlighet att införa plea bargain eller en variant av systemet i Sverige. Jag behandlar även här min frågeställning och syftet med uppsatsen. Jag avser också att ge läsaren en bild av hur begreppsdefinitionerna gällande ekonomisk brottslighet och plea bargain benämns.

Därefter går jag i kapitel 2 över till att beskriva problematiken runt den ekonomiska brottsligheten gällande hur bekämpningen och handläggningen av den ekonomiska brottsligheten ser ut i Sverige och vad som utgör problemen angående den långa handläggningen. Jag avser också att ge läsaren en bild av hur begreppsdefinitionerna gällande ekonomisk brottslighet benämns.

Vidare behandlar kapitel 3 plea bargain och här görs en mindre komparation med andra länder både inom och utom Europa. I kapitel 4 tar jag kortfattat

upp kronvittnesmetoden. Kapitel 5 tar upp vårt nuvarande rättsläge med fokus på åtalsplikten och Europakonventionens artikel 6.

Uppsatsen avslutas med kapitel 6 och 7 där ett reformförslag till en variant av plea bargain behandlas. Därefter följer avslutande kommentarer i vilka jag drar egna slutsatser av undersökningen samt för en diskussion om fördelarna och nackdelarna med plea bargain. Uppsatsen avslutas med en slutsats.

2 Ekonomisk brottslighet

2.1 Begreppsdefinitioner av ekonomisk brottslighet

Ekonomisk brottslighet är inte ett brott som du kan återfinna i en paragraf i lagboken, utan det är ett kriminologiskt begrepp med dessvärre många definitioner.² En allmänt accepterad definition av ekonomisk brottslighet finns således inte. Förklaringen till detta kan vara att begreppsbildningen inte i första hand är juridisk, d.v.s. avser kriminaliserade gärningar. En orsak till att de som behandlat ämnet ekonomisk brottslighet ofta kommit till olika slutsatser, vad som omfattas av begreppet ekonomisk brottslighet, kan vara att arbetena haft olika inriktning. Den oklarhet som råder avseende definitionen gällande ekonomisk brottslighet får till följd att diskussionen kring de reella problemen försvåras. Det förorsakar bland annat bekymmer när ämnet skall behandlas politiskt, i anknytning till brottsbekämpningen eller i forskarhänseende. Begreppsförvirringen uppstår bland annat för att myndigheterna och forskarna har skilda behov av vilka avsikter en begreppsbestämning skall tjäna. Det är därmed inte underligt att behovet av preciseringar eller avgränsningar skiljer sig emellan olika grupper.³

Under åren har det uppställts ett flertal definitioner av vad som avses med ekonomisk brottslighet. Vissa definitioner tar sikte på i vilket socialt sammanhang brottet ägt rum medan andra lyfter fram skadeverkningarna eller brottens komplexitet.⁴

Professor Per-Ole Träskman har använt begreppet ekonomisk kriminalitet. Han avsåg därmed brottslighet som består av missbruk av det sociala förtroende som är en grundförutsättning för den ekonomiska samordning som sker vid utövandet av näringslivsverksamhet. Brottsutövaren är enligt denna definition antingen en person som är verksam inom ett företag som används för genomförandet av brottet eller företaget (den juridiska personen) självt. Enligt Träskman har de skyldiga ofta en social maktposition som ibland är så stark att de genom sitt handlande kan "legalisera" sitt brott.⁵

1976 lanserade den tyske kriminologen Klaus Tiedemann en annan definition av ekonomisk brottslighet. Han ansåg att ekonomisk brottslighet är sådant brottsligt beteende vars effekter stör eller hotar det ekonomiska livet eller det ekonomiska systemet på ett sådant sätt att det inte endast är enstaka individers intresse som berörs.⁶

² Bergqvist, M., Ekonomisk brottslighet - något att räkna med?, s. 22 ff.

³ BRÅ-rapport 1999:7, Forskning om ekonomisk brottslighet, s. 44.

⁴ Brå pm, 1996:5- ekonomisk brottslighet - den rättsliga processen, s. 17.

⁵ Brå pm, 1996:5- ekonomisk brottslighet - den rättsliga processen, s. 17f.

⁶ Sven-Åke Lindgren, Ekonomisk brottslighet, ett samhällsproblem med förhinder, s. 101.

Enligt justitieutskottet räknas ekonomisk brottslighet till sådan kriminalitet som har ekonomisk vinning som direkt motiv. Vidare skall brottsligheten ha en kontinuerlig karaktär, bedrivs på ett systematiskt sätt och förövas inom ramen för en näringsverksamhet som i sig inte är kriminaliserad, men som i det enskilda fallet utgör grunden för de kriminella handlingarna.⁷ Lars Emanuelsson Korsell anser att justitieutskottets beskrivning har missuppfattats på så sätt att det aldrig varit avsikten att den skulle utgöra en definition av begreppet ekonomisk brottslighet.⁸

En vanlig distinktion är att ekonomisk brottslighet är brott som har ekonomisk vinning som motiv och som sker inom ramen för en i övrigt laglig bedriven näringsverksamhet, till skillnad mot organiserad brottslighet där själva affärsidén och verksamheten är brottslig.⁹

Jag kommer i detta arbete inte att utgå ifrån någon egen definition av ekonomisk brottslighet, utan istället använda de olika beskrivningar som gjorts ovan.

2.2 Bekämpandet av ekonomisk brottslighet

Den ekonomiska brottsligheten är ett allvarligt samhällsproblem som medför konsekvenser inom flera områden. Brottsoffren tillhör många olika kategorier, t.ex. anställda, långgivare, aktieägare, leverantörer och konkurrenter. Inte minst drabbas staten bl.a. i form av uteblivna skatteintäkter. Den ekonomiska kriminaliteten är svår att bekämpa och komma till rätta med. Det beror delvis på att de kriminella utnyttjar det fria näringslivets regler.¹⁰

Många advokater och konkursförvaltare anser att ekobrottsutvecklingen är en tävlan mellan myndigheter och ekobrottslingar. Genom att nya system skapas och nya regler antas, tar det inte lång tid innan ekobrottslingen har hittat ett motdrag. Man ser även en tydlig trend av att allt fler ekobrott har kopplingar till andra länder vilket medför att utredningarna blir svårare och mer omfattande.

Statsmakterna har under flera decennier vidtagit en rad åtgärder för att bekämpa ekobrottsligheten. Trots detta har vi ännu inget helt fungerande system. I slutet av 1970-talet inleddes en satsning mot ekonomisk brottslighet då polisen fick särskilda ekorotlar med ekoutredande poliser. I slutet av 80-talet fanns det cirka 250 ekopoliser. Samtidigt förstärktes

⁷ JuU 1980/81:21.

⁸ BRÅ rapport 1999:7- Forskning om ekonomisk brottslighet, en översikt, s. 42.

⁹ BRÅ rapport 1999:7- Forskning om ekonomisk brottslighet, en översikt, s. 44 f.

¹⁰ Att förebygga och förhindra allvarlig ekonomisk brottslighet- EBM från experiment till långsiktighet, okt 2007, s. 10 ff.

åklagarväsendet genom att det upprättades särskilda åklagarresurser för ekobrottsbekämpning. Mot slutet av 80-talet avmattades emellertid arbetet med den ekonomiska brottsligheten. Mellan åren 1986-1990 minskade exempelvis åklagarresurserna mot ekonomisk brottslighet med 18 % och polisresurserna med 4 %. Under samma tid ökade antalet anmälda ekonomiska brott med cirka 25 %. Detta ledde till ökad obalans, en minskad lagföring och längre genomströmningstider.¹¹ De brottsutredande myndigheterna hade inte längre de resurser och den kompetens som skulle klara situationen. Riksdagens revisorer beslutade då att granska samhällets insatser mot ekonomisk brottslighet. De sammanställde en rapport där det uttalades att samhällets resurser för att bekämpa den ekonomiska brottsligheten var otillräckliga vilket i många fall ledde till långa handläggningstider.¹² Rapporten visade främst på problem med effektiviteten och att effektivitetsproblematik uppstod p.g.a. den bristande samordningen mellan åklagarnas insatser och polisens resurser och prioriteringar.¹³

När Ekobrottsmyndigheten (EBM) bildades 1998 var förväntningarna höga på att EBM skulle arbeta proaktivt och förebyggande. I de län där EBM inte verkar handläggs ekobrotten av övriga åklagarmyndigheters kamrar där ekoåklagare tjänstgör, vid polismyndigheternas ekorotlar och vid SBE. Verksamheten skulle vara problemorienterad och ta sikte på att spåra upp allvarlig och ofta dold ekonomisk brottslighet. Vidare skulle EBM förhindra ekobrott genom en förebyggande profil, vilken skall fungera avskräckande för ekobrottslingar.¹⁴

I dessa hänseenden har EBM inte nått ända fram. I en rapport från Brå lämnas en beskrivning av ekobrottsstyrelsens utveckling under senare år. Det beskrivs här att ekobrott i hög grad är en dold brottslighet. Statistiken visar att antalet ekobrott ökar kontinuerligt. Det är även problematiskt att beskriva utvecklingen av ekobrottsligheten eftersom antalet brottsanmälningar är direkt beroende av kontrollsystemets insatser och resurser, samt utvecklingen av antalet konkurser.¹⁵ Rapporten visar bl.a. att antalet ekobrott ökar, men att det snarare speglar samhällets förmåga att upptäcka ekobrottsligheten, än att ekobrottsligheten som sådan faktiskt ökar.¹⁶

Det är mycket viktigt för allmänhetens förtroende för näringslivet att de stora och uppmärksammade ekobrotten handläggs på ett effektivt och

¹¹ Att förebygga och förhindra allvarlig ekonomisk brottslighet- EBM från experiment till långsiktighet, okt 2007 s. 11.

¹² Revisions rapport, 1993/94:6

¹³ Att förebygga och förhindra allvarlig ekonomisk brottslighet- EBM från experiment till långsiktighet, okt 2007. s.12.

¹⁴ Rapport om den ekonomiska brottsligheten, EBM 2004:1 s. 61.

¹⁵ Brå rapport, 2004:3- Brottsutvecklingen i Sverige 2001-2003.

¹⁶ Att förebygga och förhindra allvarlig ekonomisk brottslighet - EBM från experiment till långsiktighet, okt 2007 s. 29.

kompetent sätt, att domstolarna dömer ut kännbara straff och att straffbestämmelserna är tydliga.¹⁷

2.2.1 Genomströmningstid och lagföring

Det råder en definitionsskillnad mellan EBMs genomströmningstid och övriga åklagarmyndigheters genomströmningstider. Detta beror på att myndigheterna arbetar med olika stora delar av en utredning.

Med genomströmningstid avses hos EBM tiden från brottsanmälan till beslut i åtalsfrågan. Detta beror på att både åklagar- och polisverksamhet ingår i EBM. Övriga åklagarmyndigheter mäter genomströmningstider från färdig undersökning och inte från brottsanmälan, dvs. man räknar inte med tiden då ärendet utreds av polisen.¹⁸

Det är ett allvarligt problem i rättsväsendet när den ekonomiska brottslighetens brottsutredningar drar ut på tiden. Det innebär att det i praktiken kan ta flera år innan dom avkunnas. Detta är ett brott mot artikel 6 i EKMR som stadgar att domstolsförhandlingar skall ske inom skäligen tid. De långa utredningstiderna får allvarliga konsekvenser för de personer som efter en lång tid och utdragen process blir friad från misstanke. Även vid en fällande dom, har rätten då förundersökningen dragit ut på tiden möjlighet att beakta detta och dömer ofta till en mildare påföljd.

Då en ekobrottsförundersökning inleds är brottet ofta ett eller ett par år gammalt. Det är sällan en förundersökning startar omedelbart efter det att ett brott ägt rum.¹⁹ Beredningen för rättsväsendet (BRU) anser att något mer progressivt bör göras för att korta handläggningstiden i domstolar och stärka effektiviteten i rättsväsendet. Det är även av vikt att den misstänkte skall slippa sväva i alltför stor ovisshet. Problemet med den långa handläggningstiden för de ekonomiska brotten är att brottsutredningar och efterföljande domstolshantering blir svårare att genomföra p.g.a. av den långa tid som förflutit efter brottet.²⁰ Samhället har i detta avseende begränsade resurser, något som måste beaktas. Genom ett införande av plea bargain i svensk rätt, skulle de resurser som man annars hade lagt ner på ekonomiska utredningar kunna frigöras för utredning och lagföring av andra brott.²¹

För att fler brott skall kunna beivras och brottsutredningen effektiviseras anser jag att det krävs en reform som möjliggör kortare utredningstider och effektivare domstolsprocesser, då detta skulle leda till en snabbare lagföring.

¹⁷ SOU 2004:47 s. 372 ff.

¹⁸ Rapport om den ekonomiska brottsligheten, EBM 2004:1 s. 64.

¹⁹ SOU 2004:47, s. 375 f.

²⁰ Effektivare hantering av stora och komplicerade brottmål- en ideskrift, s. 76.

²¹ SOU 2005:117, s. 57 ff.

Jag skulle kunna föreställa mig att en reform inte bara skulle gynna rättssystemet utan även samhället i stort.

2.2.2 Effektivisera handläggningen av ekobrott

Som ovan framkommit inleds vanligtvis en förundersökning av ekobrott när brottet är ett eller ett par år gammalt. Det är sällan en förundersökning startar omedelbart efter det att ett brott har begåtts. Ofta inleds processen med att ett tillslag äger rum vid vilket husrannsakan sker på olika platser och misstänkta personer hämtas till förhör. Vid ett tillslag deltar ett större antal tjänstemän. Resten av förundersökningen genomförs som regel av en åklagare, en eller två utredningsmän och en revisor. En förundersökning i ett stort ekobrottsmål pågår ofta upp till tre eller fyra år innan åtal väcks. Därefter kan det dröja upp till ett år innan huvudförhandling i tingsrätten startar. Huvudförhandlingstidens längd varierar från några månader upp till ett år.²²

Efter att tingsrätten meddelat sin dom kan det dröja ytterligare ett år innan ett överklagande startar i hovrätten. Förhandlingen i hovrätten är normalt lika omfattande som förhandlingen i tingsrätten och kan därför pågå ända upp till ett år. När hovrättens dom är meddelad är målet nästan alltid slutligt avklarat. Det är mycket ovanligt att ett ekobrottsmål handläggs i HD.

När man summerar denna tidsåtgång är det alltså vanligt att det rör sig om sex till sju år från det att förundersökning inleds till dess att dom vunnit laga kraft. De begångna brotten har dessutom i regel skett något eller några år innan förundersökningen inleds och kan därför vid en eventuell prövning i hovrätten vara närmare tio år gamla.²³ Det har även förekommit fall där förundersökningarna har slutat med ett avskrivningsbeslut efter flera års utredande. Förklaringen kan vara att nya poliser och ny åklagare har tagit över utredningen och att utredningen så småningom blivit så gammal att bevisföringen har försvårats i allt för hög grad.²⁴

2.2.3 Svensk praxis

Överåklagare Christer van der Kwast har förespråkat att den amerikanska modellen med plea bargain införs i Sverige. När det gäller ekonomisk brottslighet är drivkraften att begå denna typ av brottslighet väldigt stark då vinsterna av ekonomisk brottslighet är stora och upptäcktsrisken är förhållandevis låg. Om plea bargain infördes skulle troligtvis många fler vara benägna att samarbeta med myndigheterna för att själva undslippa straff eller för att få strafflindring.²⁵

²² SOU 2004:47, s. 385 .

²³ SOU 2004:47, s. 385.

²⁴ SOU 2004:47, s. 386.

²⁵ Dagens miljö, ”Det ska löna sig att skallra”, 19 januari 2005.

För att kunna etablera ett sådant samarbete för strafflindring för ekonomiska brott i Sverige krävs dock en ändrad grundsyn på det svenska rättssystemet, vilket inte är problemfritt. Det kommer att krävas såväl moraliska och sakliga avvägningar som politiska ställningstaganden. Viktiga ställningstaganden kan exempelvis vara hur samhällets krav på rättssäkerhet och likhet inför lagen säkerställs, samt hur risken för godtyckliga bedömningar minimeras.

Det är viktigt att den nya reformen som möjliggör överenskommelser i någon form ger ökad effektivitet i rättssystemet utan att förlora rättssäkerheten.

Jag vill med de två nedanstående rättsfallen kortfattat belysa den svenska praxis, där man tydligt kan se problematiken med de långa handläggningstiderna.

2.2.3.1 Sparbanken Väst

Sparbanken Väst härvan är ett av de största ekomålen i Sveriges historia. Härvan uppdagades hösten 1991, då Sparbanken anlidade två advokater för att utreda de bakomliggande orsakerna till de stora kreditförluster som hade skett på bankens kontor i Göteborg. Förlusterna uppgick till 900 miljoner kronor. Skulden växte och ett år senare uppgick den till 1,2 miljarder vilket motsvarade 54 % av bankens utlåning.

I april 1993 åtalades chefen för Göteborgskontoret, för grov förskingring. Tingsrätten friade den åtalade på samtliga punkter. Beslutet kom att överklagas till hovrätten och 1997 dvs. Fyra år senare kom domen, den tilltalade dömdes till tre och ett halvt år fängelse för grov stöld, grovt mutbrott och grov trolöshet mot huvudman.²⁶

2.2.3.2 Trustor

Ett av de mer uppmärksammande ekomålen är Trustor fallet. Omständigheterna i fallet var att Trustor AB blev utsatt för bolagsplundring då företaget köptes för sina egna pengar, något som är olagligt. En förundersökning startades 1997 avseende brottsmisstankar gällande grov förskingring m.m. i samband med förvärvet av Trustor. Tingsrätten dömde de inblandade till fem års respektive tre års fängelse.²⁷ En av de inblandade frikändes. Tingsrättsdomarna överklagades till hovrätten. I april 2002 friades de båda tilltalade av en oenig hovrätt.²⁸

Många har i efterhand funderat på vad som kunde ha gjorts annorlunda, speciellt med tanke på den långa handläggningstiden som rådde. Jag anser

²⁶ RH 1997:77.

²⁷ Målnummer, B 6963-97.

²⁸ Målnummer, B 4495-01.

att det var aktuellt att undersöka fallet och se vad som eventuellt hade kunnat göras annorlunda om Sverige hade haft ett plea bargain liknande system.

2.2.3.3 Slutsats från rättsfallen

Dessa två välkända mål belyser tydligt den problematik som finns kring de långa handläggningstiderna. Slutsatserna man kan dra från de båda rättsfallen är att de tog många år att färdigställa trots ökad arbetsinsats bland annat p.g.a. massmedias påtryckningar. Hade Sverige vid tiden för dessa domslut haft en variant av plea bargain-systemet, hade sannolikt utgångarna kunnat se annorlunda ut. Då hade möjligtvis handläggningstiderna förkortats och möjligen hade även de inblandade erkänt sig skyldiga till ett lägre brott redan i början av processen och ett förfarande i hovrätten hade inte varit nödvändigt. Även möjligheten att själv kunna påverka utredningen hade eventuellt resulterat i en effektivare process. Hade Sverige dessutom införlivat kronvittnesmetoden skulle möjligheten finnas för de inblandade att även ange andra involverade och på detta sätt själva få ett lägre straff. Detta system hade kunnat förändra Trustormålet, där en av de tilltalade aldrig ställdes inför domstol.

2.3 Ekobrottsmyndigheten

När EBM bildades 1998 var förväntningarna på myndigheten att den skulle klara av den ekonomiska brottsligheten effektivare än vad som hade gjorts tidigare då den ekonomiska brottsligheten handlades vid övriga åklagarväsendet. Sedan EBM bildades har ekobrottens karaktär förändrats. Exempelvis är de svåra ärendena ännu mer komplexa än tidigare, bl.a. på grund av den ökade internationella organiserade ekonomiska brottsligheten. Det har riktats kritik mot EBM baserat på myndigheternas långa och ineffektiva utredningar, i många fall pågår de i flera år.²⁹

Bekämpningen av ekonomisk brottslighet i Sverige utförs av EBM och åklagarväsendet i övrigt. EBM handlägger ärenden som hänför sig till Stockholms län, Västra Götalands län, Skåne län, Hallands län, Blekinge län samt Gotlands län och som berör brott mot borgenärer, skattebrott, brott mot aktiebolagslagen, samt brott mot insiderstrafflagen. Inom nämnda län handlägger EBM även ärenden som rör andra typer av brott som ställer särskilda krav på kännedom om finansiella förhållanden, näringslivsförhållanden, skatterätt eller liknande. EBM handlägger i regel de stora och mest uppmärksammande ekobrotten. Beträffande övriga delar i landet svarar åklagarväsendet för bekämpandet av ekonomisk brottslighet. Ekobrottsmyndigheten kan dock handlägga ärenden även i dessa delar av landet om det är fråga om kvalificerad ekonomisk brottslighet som har

²⁹ Advokatsamfundet, nr 5 2005, Årg. 71. Ekobrott- ett samhällshot.

nationell utbredning, internationell anknytning, är av principiell natur eller har stor omfattning. För att detta skall vara möjligt krävs dock en framställan från vederbörande åklagarmyndighet.³⁰

Ett särskilt förhållande gäller det delade ansvaret för ekobrottsbekämpningen. Ekonomisk brottslighet kan bl.a. begås i form av bedrägeri, förskingring eller trolöshet av huvudman. Sådana ekonomiska brott skall handläggas av EBM endast i de fall det krävs särskild expertkunskap. Annars skall de handläggas av en vanlig åklagarmyndighet. Det var med andra ord inte självklart att det s.k. Trustormålet skulle handläggas av EBM. Att detta skedde berodde nog snarare på att den åklagare som inlett förundersökningen flyttade över till den nybildade EBM. Det råder alltså ett ”konkurrensförhållande” mellan EBM och åklagarväsendet i övrigt.³¹

EBM är uppdelad i en lednings- och stabverksamhet samt en operativ verksamhet. Den operativa verksamheten bedrivs vid tre avdelningar, östra, västra och södra avdelningen. Dessa avdelningar är i sin tur uppdelade i kammare som var och en består av cirka 25 personer som leds av en chefsåklagare. I varje kammare ingår åklagare, poliser, revisorer och administratörer. Det finns nu planer på att bryta upp kammarindelningen och istället inrätta s.k. arbetsteam. Ett arbetsteam kan bestå av två åklagare, fyra till åtta poliser, en till två revisorer och en till två administratörer. Arbetsteamets storlek och sammansättning bestäms utifrån de måltyper som teamet handlägger.³² Antalet anställda vid EBM uppgick år 2007 till cirka 400 personer varav det finns drygt 70 åklagare, 170 poliser och närmare 40 är revisorer.³³

I EBMs årsredovisning från 2003 finns en genomgång av utredningstiderna för de olika kategorierna av ekobrott. EBM har delat in dem i fyra kategorier, *EKO 1* (mindre omfattande ärenden), *EKO 2* (medelsvåra), *EKO 3* (särskilt krävande) och *EKO 4* (utländsk framställan om rättslig hjälp). *EKO 3* är ärenden som gäller kvalificerad brottslighet och som antingen är juridiskt komplicerade eller av stor omfattning. Med stor omfattning menas ärenden som förväntas kräva minst fyra dagars huvudförhandling. Det är även dessa ärenden som uppmärksammas i media. Medelvärden av utredningstiderna för samtliga kategorier är cirka 496 dagar och medianvärdet beräknas till 294 dagar. När det gäller *EKO 3* brott är medelvärdet så högt som 877 dagar. Med utredningstid menas tiden från brottsanmälan till beslut att väcka åtal eller att skriva av ärendet.³⁴

Sammanfattningsvis är utredningstiderna extremt långa och osäkra och påföljderna vid en fällande dom blir oftast milda. Det är här viktigt att få till

³⁰ SOU 2004:47, s. 373 ff.

³¹ SOU 2004:47, s. 374.

³² SOU 2004:47, s. 373 ff.

³³ EBMs årsredovisning från år 2007.

³⁴ SOU 2004:47, s. 375.

stånd en reform som påskyndar handläggningen av de ekonomiska brotten, inte enbart för rättsamhället, utan även för de enskilda individerna.

Genom att ansvaret för bekämpning av ekobrott är delat mellan EBM och resten av åklagarväsendet medför det att flera olika myndigheter ansvarar för bekämpningen av ekobrott. Detta kan innebära vissa problem. Även om samarbetet fungerar bra kan det uppstå gränsdragningsproblematik och kompetenskonflikter. Det är svårare att hitta entydiga lösningar om flera myndigheter är inblandade. Ekobrottsbekämpningen skulle eventuellt bli effektivare om den koncentrerades till en enda myndighet.³⁵

³⁵ SOU 2004:47, s. 374 ff.

3 Plea bargain

3.1 Begreppsdefinition

Plea bargain är en överenskommelse i ett brottmål, där åklagaren och den misstänkte sammanträder och där åklagaren själv bestämmer straffet. Den misstänkte erkänner brottet och godkänner även det straff som åklagaren har bestämt. Plea bargain kan även innebära att åklagaren går med på att åtala för ett lägre/mildare brott och också är beredd att lägga ner vissa av åtalspunkterna mot den misstänkte.³⁶

3.2 Allmänt om plea bargain

Enligt svenska rättsstatliga ideal skall alla misstänkta behandlas lika och påföljden skall alltid bestämmas med ledning av straffvärdeprincipen. Tyvärr har en övermäktig arbetsbörda lett till att många misstänkta ekonomiska brott aldrig blir utredda. I många länder, t.ex. England och Tyskland, där den ekonomiska brottsligheten är betydligt mer omfattande än i Sverige, har verkligheten drivit fram ett system med plea bargain.

Plea bargain är en process där en person anklagad för ett brott kan erkänna sig skyldig till brottet, i utbyte mot att åtalet kommer att röra ett mindre allvarligt brott eller att den åtalade blir lovad ett lägre straff. Det innebär således att åklagaren utrustas med ett mandat att förhandla med den misstänkte om straffpåföljd i utbyte mot den misstänktes erkännande. Förhandlingen kan resultera i att fängelsetiden för den misstänkte kortas, lägre böter eller mer frivård etc. Det är den misstänkte som måste ta initiativet till förhandling med åklagaren. Därefter överlägger åklagaren med brottsoffret om det är rimligt att förhandla om straffet innan huvudförhandling påbörjats. Skulle det finnas flera misstänkta kan ett kronvittne erbjudas immunitet mot åtal genom att ange medbrottslingar. Ett sådant förfarande kan vara helt avgörande för att kunna komma till rätta med organiserad brottslighet.³⁷

Genom att tillämpa plea bargain får åklagaren med större sannolikhet gärningsmannen fälld för ett mindre allvarligt brott i de fall åklagaren inte har tillräcklig bevisning för att få gärningsmannen fälld för ett grövre brott. Förhandlingen mellan åklagare och den misstänkte redogör åklagaren för i en preliminär domstolsförhandling, en s.k. Hearing. Syftet med detta förfarande är att domaren skall kunna fastställa den gjorda överenskommelsen i en dom. Målet tas alltså inte upp till huvudförhandling

³⁶ Israel och LaFave, s. 412 f.

³⁷ Riksrevisionsverket, 2001:4, s. 75 f.

s.k. trial, men en domare kan vägra utfallet av förhandlingen om han finner att den tilltalade erkänt sig skyldig under tvång.³⁸

Specifika aspekter på systemet plea bargain varierar från en jurisdiktion till en annan. Trots variationerna av plea bargain anser de stater som infört systemet att deras rättssystem skulle kollapsa utan det. Rättegångar tar väldigt lång tid, åklagarna och advokaterna skulle kräva mer tid för att förbereda sina mål och för att schemalägga vittnesmålen, ett system utan plea bargain skulle vara ödesdigert i t.ex. USA.³⁹

Plea bargain förekommer i två former, dels genom s.k. ”charge bargaining”, dvs. *åtalsförhandling*, samt dels genom s.k. ”sentence bargaining”, dvs. *påföljdsförhandling*.

Vid *åtalsförhandling* diskuterar åklagaren och försvarsadvokaten innehållet i åtalet och kommer till en överenskommelse där man begränsar åtalet mot ett löfte om erkännande.⁴⁰

Vid *påföljdsförhandlingen* sker en överenskommelse tillsammans med en domare. Domaren har möjlighet att utlova ett bestämt straff om svaranden erkänner brottet. Antingen får försvarsadvokaten informellt reda på vilken reduktion av straffet som domaren är villig att tillerkänna sin klient om denne erkänner eller också tar domaren själv initiativet till att kontakta åklagare och försvarsadvokat för att få till stånd en påföljdsförhandling. Påföljdsförhandlingar anses oftast mer stötande än åtalsförhandlingar och anses svårare att förena med den neutralitet som krävs av en domare, trots detta är sådana förhandlingar vanligt förekommande.⁴¹

3.3 USA

3.3.1 Överblick över det amerikanska rättssystemet

Trots att straffprocessen i USA på väsentliga punkter skiljer sig från den svenska, har jag valt att kortfattat beskriva det amerikanska systemet. Detta är främst eftersom det inte sällan i diskussionerna om den misstänktes medverkan i utredning hänvisas till förhållandena i USA. Beskrivningen över den amerikanska straffprocessen är inte på något sätt avsedd att vara fullständig. Bara den omständigheten att det i USA kan finnas olika straffprocessuella regler på federal respektive delstatlig nivå skulle innebära

³⁸ Riksrevisionsverket, 2001:4, s. 76.

³⁹ <http://www.answers.com/topic/plea-bargain?cat=biz-fin>

⁴⁰ Motion 2004/05: Ju 412, av Pehrson, Johan mfl, Förändringar i straff- och processrätten.

⁴¹ Delmas-Marty, Spencer, European Criminal Procedures, s. 665.

stora svårigheter med att ge en heltäckande bild av systemet. Dock är det möjligt att ange vissa speciella drag av systemet som förekommer i flertalet regelsystem och där skillnaderna mellan olika system är relativt små.⁴²

Innan en egentlig brottmålsrättegång initieras i USA, ställs den åtalade inför en domstol (ensamdomare) och erbjuds möjlighet att redovisa sin inställning (to plead guilty or not guilty) till det/de brott för vilket/vilka han är anklagad. Detta sker tidigt i processen och åklagarens underlag för beslutet att ställa den misstänkte inför domstol motsvarar inte den fullständiga förundersökning som vi har i Sverige. Inför domaren redogör åklagaren för gärningspåståendet och den tilltalade erbjuds möjlighet att förklara sig skyldig eller oskyldig. Om den misstänkte förklarar sig skyldig till den påstådda gärningen innebär det att han avstår från sin rätt att få ansvarsfrågan prövad i vanlig rättegång. Därefter bestämmer domstolen påföljd för brottet.⁴³ Det bör påpekas att det i princip inte är någon skillnad mellan ett fall av snatteri och ett fall av mord, även om det inom en del jurisdiktioner finns vissa undantag, som t.ex. att en guilty plea inte tillmäts denna avgörande betydelse när det gäller brott på vilket det kan följa dödsstraff.⁴⁴

Det är inför denna förenklade domstolsprövning som plea bargain förhandlingar förs mellan åklagaren och den misstänkte. Detta innebär förhandlingar genom vilka åklagaren och den misstänkte, i förekommande fall biträdd av försvarare, försöker enas om ett beslut i åtalsfrågan. Förhandlingarna bedrivs utan offentlig insyn och i stort sett utan krav på skriftlig eller annan dokumentation.⁴⁵ Om åklagaren och den misstänkte under dessa förhandlingar lyckas nå en ”förlikning”, möts de sedan i domstolen för den summariska ”processen”. Syftet med domstolsprövningen är att domstolen skall kontrollera att åklagaren agerat inom ramen för vad plea bargain-systemet medger. Här frågar då domstolen i normala fall den misstänkte och kontrollerar att erkännandet har skett frivilligt och inte genom tvång eller hot och även att den tilltalade förstått innebörden av sitt erkännande. Vanligtvis innebär denna förenklade förhandling att domstolen i praktiken undantagslöst bestämmer påföljden på det sätt åklagaren föreslagit.⁴⁶ Domstolarna utdömer inte strängare straff än vad åklagaren rekommenderade.

I USA finns det tre olika former av plea bargain överenskommelser. Den första möjligheten, s.k. *charge -bargaining*, innebär att åklagaren, i utbyte mot ett erkännande från den misstänkte, erbjuder sig att åtala endast för något eller några av de brott han är misstänkt för eller att åtala för ett mindre allvarligt brott än det misstanken avser.⁴⁷

⁴² SOU 2005:117, s. 52.

⁴³ SOU 2005:117, s. 53.

⁴⁴ SvJT 1986, Berglin, Håkan, s. 36.

⁴⁵ Här nås vanligtvis en överenskommelse på helt informell väg och diskussionerna dokumenteras inte. Den misstänktes erkännande inför domstolen är i dessa fall ett resultat av förhandlingar med åklagaren.

⁴⁶ SvJT 1986, Berglin, Håkan, s. 239.

⁴⁷ SOU 2005:117, s. 53.

Det är i detta sammanhang, även teoretiskt sett, helt irrelevant hur stark åklagarens bevisning är med avseende på det/de brott han slutligen väljer att inte åtala för. Det har också ringa betydelse, om ens någon, hur stark bevisning han må ha med avseende på det/de brott han väljer att lägga den tilltalade till last. Det har vidare i princip ingen betydelse huruvida den misstänkte faktiskt erkänner det brott för vilket han slutligen åtalas.⁴⁸

Den andra flitigt utnyttjade möjligheten, s.k. *sentence - bargaining*, bygger på det faktum att domstolarna godtar åklagarens påföljdsförslag. P.g.a. av detta kan åklagaren använda strafflatituder som ett instrument i sina förhandlingar med den misstänkte. Detta ”verktyg” förstärks genom de regler om påföljd som finns vid återfall. En vanlig sådan regel är att livstidsfängelse är en obligatorisk påföljd vid tredje återfallet vid vissa typer av brott, exempelvis bedrägeri och stöld.⁴⁹

Den sista formen av överenskommelse kan ses som en variant eller en *kombination av de två föregående typerna*. Överenskommelsen går ut på att använda någon eller några av de misstänkta för att förbättra åklagarens position i förhållande till andra misstänkta. Det är således ett inslag av kronvitnesssystemet.⁵⁰ Det saknar betydelse om den misstänkte verkligen erkänner eller om han endast medger åklagarens talan. Ett exempel på detta är ett fall från US Supreme Court där domstolen prövade om ett erkännande kunde tillåtas ha full rättslig verkan trots att den misstänkte samtidigt förklarat att han faktiskt var oskyldig. Misstanken i fallet rörde mord. För brottet var det stadgat dödsstraff. Efter förhandlingarna med åklagaren erkände den misstänkte istället dråp. Han förklarade dock samtidigt att han inte hade begått gärningen. Han dömdes på grund av ”erkännandet” för dråp till trettio års fängelse. US Supreme Court konstaterade att en misstänkt frivilligt och fullt medvetet kunde gå med på att dömas till fängelse trots att han inte ville eller kunde erkänna sitt deltagande i den brottsliga gärningen.⁵¹

3.3.2 Erfarenheter av plea bargain i USA

Domstolarna i USA blir alltmer överbelastade, domare och åklagare känner pressen av att de måste handlägga fallen fortare. En domstolsförhandling kan ta veckor och ibland månader, medan plea bargaining kan vara över på en dag. Påföljden i en domstolsförhandling är även väldigt osäker medan en plea bargain tillhandahåller både försvaret och åklagaren viss kontroll över

⁴⁸ SvJT 1986, Berglin Håkan, s. 240.

⁴⁹ SvJT 1986, Berglin Håkan, s. 242.

⁵⁰ Kronvittne kallas en person som gjort sig skyldig till brott och som mot löfte om straffbefrielse eller straffflindring vittnar mot sina medbrottslingar, vanligt förekommande i Storbritannien och USA.

⁵¹ SvJT 1986, Berglin, Håkan, s. 240.

påföljden. För det flesta tilltalade resulterar plea bargain i ett mildare straff än om de hade förlorat i domstolsförhandlingen. Den tilltalade kan även spara mycket pengar på att slippa att betala den privata advokaten. Det finns även andra fördelar för den tilltalade eller dömde. Om den tilltalade hålls häktad och inte kan eller har råd att betala borgen, kan han om han godkänner plea bargain omedelbart undgå att vara häktad. Den största anledningen till varför den tilltalade väljer plea bargain är att denne slipper den stressfulla tid som det innebär att gå till domstolsförhandling. När man godkänner plea bargain sätts oftast brottsrubriceringen ned och detta kan vara till fördel för den tilltalade när det gäller hans sociala liv och livet efter straffet.⁵²

Plea bargain förhindrar att det amerikanska rättsväsendet kollapsar. Plea bargain gör att domstolarna får en ärendebalans som är överskådlig och förhindrar således en överbelastning. Cirka 80 % av alla rättsfall löses genom plea bargain i USA.⁵³

I USA kan den som är misstänkt för ett brott i regel få en preliminär bedömning av bevisen som talar emot honom. Bedömningen sker inför en åtalsjury (grand jury) och avsikten är att undersöka om bevisen räcker till för att påbörja en huvudförhandling. Den misstänkte får här åtalet presenterat för sig och har möjlighet att förklara sig skyldig eller oskyldig till det han anklagats för. I samband med detta kan plea bargain arrangeras. Om parterna inte blir överens går fallet vidare till domstol. Plea bargain förekommer främst vid mindre grova brott. Vid grövre brottslighet har åklagarna en mer begränsad möjlighet att erbjuda straffnedsättning.⁵⁴

3.3.2.1 Enronskandalen i USA

Det är av intresse att här jämföra med vad som hände i den s.k. Enronskandalen i USA. År 2001 kulminerade Enronskandalen efter avslöjanden om avancerade och välplanerade brott mot diverse företagslagar, bl.a. bokföringsbrott.

Enron var under många år innan 2001 en favorit bland investerare. Anseendet försämrades dock efter anklagelser om kartellbildningar och mutbrott i samband med energiaffärer utomlands. Det som knäckte bolaget var dock avslöjande om att koncernredovisningen exkluderade vissa enheter, s.k. ”special purpose entities”. Vissa lån och derivat bokfördes i särskilda bolag som formellt inte ägdes av Enron. Enron stod dock risken för affärerna. Med hjälp av avancerade affärsupplägg där intäkter och tillgångar tillföll enheter som inkluderades i Enronkoncernens resultat,

⁵² <http://www.nolo.com/article.cfm/objectId/4E8D6815-1797-46FC8F8AB242FFE6391A/104/143/272/ART/>

⁵³ Riksrevisionsverket 1999:30, Brottmålskedjan- i Sverige och i andra länder, s. 119 f.

⁵⁴ Riksrevisionsverket 1999:30, Brottmålskedjan- i Sverige och i andra länder, s. 119 ff.

medan kostnader och skulder exkluderades, skapades en väsentligt mer positiv bild av koncernens resultat än vad som i själva verket förelåg. Redovisningen blev föremål för granskning av den amerikanska tillsynsmyndigheten. När börskurserna började dala sålde många ledande befattningshavare, som kände till den verkliga situationen, sina aktier utan att marknaden hade fått korrekt information, s.k. insiderhandel.

I januari 2004 träffades en överenskommelse mellan åklagarmyndigheten i Houston, Texas och Enrons finansdirektör som innebar att Enrons finansdirektör påtog sig ansvaret för bl.a. bedrägeri och accepterade att avtjäna ett fängelsestraff om tio år. Han lovade även att hjälpa till i den fortsatta utredningen och återlämna 20 miljoner dollar. Även finansdirektörens hustru träffade en överenskommelse om att underkasta sig ett kortare fängelsestraff.⁵⁵

De nu beskrivna överenskommelserna som åklagarmyndigheten i Houston träffade var möjliga tack vare att USA tillämpar systemet plea bargain. Detta system som bl.a. USA tillämpar, medför att åklagarmyndigheten kan ingå en överenskommelse med en person som är misstänkt för olika brott, varvid den misstänkte underkastar sig ansvar för ett antal av brotten och går med på att avtjäna fängelsetid. I gengäld skriver åklagarmyndigheten av andra brottsmisstankar. Som man kan se i Enronskandalen är detta system väldigt effektivt och dessutom oerhört resurssparande.⁵⁶

3.4 Europa

Även länder i Europa tillämpar liknade förfaranden i större eller mindre utsträckning. I Italien finns t.ex. möjligheter till förhandling avseende påföljden som liknar det amerikanska förfarandet, där åklagare och försvaret tillsammans har möjlighet att presentera för domaren det förslag till påföljd de kommit överens om.⁵⁷ I Nederländerna är plea bargain tillåtet, men förekommer relativt sällan. I Tyskland å andra sidan ökar användningen av plea bargain och Englands rättsystem bygger till stor del på överenskommelser och s.k. ”guilty pleas”, en möjlighet för snabbare lagföring och mildare påföljd för den som erkänner sig skyldig till det brott han anklagas för.⁵⁸

3.4.1 Tyskland

I Tyskland ökar hela tiden användningen av plea bargain trots den kritik som systemet har fått. Användningen har till syfte att påskynda rättsprocesserna som annars skulle vara oöverbärliga. Det görs informella

⁵⁵ SOU 2004:47, s. 386.

⁵⁶ SOU 2004:47, s. 386.

⁵⁷ Riksrevisionsverket 1999:30, Brottmålskedjan i Sverige och i andra länder, s. 128.

⁵⁸ Riksrevisionsverket 1999:30, Brottmålskedjan i Sverige och i andra länder, s. 63.

arrangemang i komplexa fall efter en diskussion mellan advokat, åklagare och domstol. Under förhandlingen leder vissa erkännanden av fakta från den tilltalade till löfte från domaren om en mildare påföljd. Domstolarna erkänner detta förfarande men försäkrar sig trots det om att rätten till försvar, likabehandling och att oskyldighetspresumtionen upprätthålls. Den kritiska frågan i Tyskland är om inte dessa förhandlingar har en för privat karaktär. Rättssäkerheten i dessa förhandlingar är även starkt ifrågasatt då de saknar offentlig insyn.⁵⁹

3.4.2 Storbritannien

Det karaktäristiska för Storbritanniens rättssystem är att den misstänkte har möjlighet att avge en "guilty plea", dvs. att erkänna sig skyldig till brottet som han är misstänkt för. Effekten av detta blir att den misstänktes skuld fastslås med bindande verkan. Åklagaren behöver således inte kalla vittnen och rätten är inte längre bunden av de gällande bevisreglerna. En "guilty plea" förkortar ner tiden för rättsväsendet och domstolarna svarar på den minskade arbetsbelastningen med att uppmuntra den misstänkte att erkänna och i gengäld få 30 % påföljdsrabatt.⁶⁰

Ett erkännande gynnar inte bara domstolarna med minskad arbetsbelastning, även polis och åklagare gynnas. Detta är även en av anledningarna till att de ofta använder pre trial plea bargaining med den anklagade. Det kan resultera i att åklagaren avstår från vissa åtalspunkter i och med att den anklagade erkänner sig skyldig till andra brott. Detta resulterar i att majoriteten av åtal som tas upp slutar med "guilty pleas". Det engelska systemet rättfärdigas med de ekonomiska aspekter som gynnas och även med hänsyn till vittnen som i många fall undkommer att vittna. Plea bargaining är inte fastställt i engelsk rätt, men informellt används det flitigt.⁶¹

3.4.3 Finland

År 2003 genomförde Finland en reform som bl.a. berörde straffmätningen, valet av påföljder och möjligheten att meddela påföljdseftergift. Vid en bedömning av straffet är utgångspunkten att samtliga grunder som enligt lag inverkar på storleken och arten av straffet skall beaktas. Efter detta räknas de grunder som påverkar straffmätningen upp. Den allmänna principen är att straffet skall stå i rimlig proportion till hur farligt och skadligt brottet är, motiven till gärningen, samt gärningsmannens av brottet framgående skuld.⁶²

I detta sammanhang är strafflindringsgrunden i 6:6, 3 stycket av störst betydelse. Här sägs det att det är en strafflindringsgrund att gärningsmannen har strävat efter att främja utredningen av sitt brott. Under vissa

⁵⁹ Delmas-Marty, Spencer, European Criminal Procedures, s. 663 f.

⁶⁰ Delmas-Marty, Spencer, European Criminal Procedures, s. 663.

⁶¹ Delmas-Marty, Spencer, European Criminal Procedures s. 163 ff.

⁶² SOU 2005:117, s. 71 ff.

förhållanden kan domstolen avstå ifrån att döma ut ett straff. En av dessa omständigheter kan exempelvis vara att det, genom beaktande av 6:6 3 stycket, kan anses oskäligt och oändamålsenligt att döma ut straff. Således finns redan möjligheten till strafflindring på grund av att gärningsmannen medverkat i utredningen i Finland. Kronvittnessystemet har även diskuterats i senaste propositionen.⁶³ Finland anser dock att det råder stora problem med detta system, genom att de anser att kronvittnesbevisningen stärker en angivarmoral. Den visar inte på ånger eller medgivande av egna fel såsom plea bargain gör. När det gäller strafflindringsgrunderna konstaterade regeringen att dessa var relativt allmänt hållna. Det ansågs inte som något problem, eftersom de är till fördel för gärningsmannen. Strafflindringsgrunderna kan även tolkas extensivt, till skillnad från straffskärpningsgrunderna. När det gäller den särskilda strafflindringsgrunden där gärningsmannens medverkan främjat utredningen, anförde regeringen att den är besläktad med bestämmelsen om avstående från försök och verksam ånger.⁶⁴

Att den som främjar utredningen av sitt eget brott döms till ett lindrigare straff grundar sig på processekonomiska och utredningstekniska skäl. Att den misstänkte strävar efter att främja utredningen av sitt brott kan även innebära att domstolen inte dömer ut påföljd. Tillämpningsområdet för denna strafflindringsgrund har inte begränsats till lindrigare brott. Dock framgår det att ju allvarligare brott, desto starkare skäl krävs för att domstolen skall avstå från att döma ut straff.⁶⁵

3.5 Plea bargain i Sverige

Det är en vanlig invändning i diskussionen om plea bargain att systemet inte passar för det svenska rättssystemet. Det anses vara främmande för svensk rätt, då Sverige bl.a. har en absolut åtalsplikt och åklagaren inte har den utökade befogenhet som krävs. Frågan är om denna invändning har så stor bärkraft i praktiken.

När det gäller ekonomisk brottslighet finns visserligen rent formellt liksom beträffande annan brottslighet, en absolut förundersökningsplikt och en absolut åtalsplikt. I praktiken gäller dock, och i synnerlighet ifråga om ekobrott, att förundersökningsplikten och åtalsplikten är relativ. En variant av plea bargain-systemet kan ses som en förlängning av den relativa förundersöknings- och åtalsplikten.⁶⁶

⁶³ Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till revidering av lagstiftningen om straffrättens allmänna läror, RP 44/2002 rd, s. 175-225.

⁶⁴ SOU 2005:117, s. 72.

⁶⁵ SOU 2005:117, s. 73.

⁶⁶ SOU 2004: 47, s. 385.

3.5.1 Argument mot plea bargain

Som redan nämnts är bekämpandet av den ekonomiska brottsligheten en tidsödande och långdragen process. Problemet är således att processen tar långt tid vilket i vissa fall medför att straffen reduceras, åklagaren byts ut etc.

Syftet med den strikta åtalsplikten och förundersökningsplikten är att garantera allas likhet inför lagen. Förändringar av detta kan innebära en risk för att en misstänkt som är en bra förhandlare eller har en bättre försvarare hamnar i en fördelaktigare position i åtalshänseende än andra misstänkta. Vidare kan det vara svårt för åklagarna att upprätta likhet i rättstillämpningen, det är inte heller säkert att denna typ av förändring tar hänsyn till eventuella brottsoffers intressen.⁶⁷

Ett annat tungt argument är att systemet kan locka fram falska erkännanden. Somliga anser att en misstänkt som är anhållen eller häktad kan lockas att erkänna vissa brott för att bli försatt på fri fot och för att slippa osäkerheten om vad som kommer att hända.⁶⁸ Kritiker menar även att dessa erkännanden lämnas av den misstänkte utan att denna har fullständig kunskap om de konsekvenser som erkännandet bär med sig, t.ex. förlust av sociala förmåner. Bland de falska erkännandena skiljer man mellan frivilliga, framtvingande och framtvingande internaliserade sådana. Dessa falska erkännanden kan bero på ett sjukligt intresse av att bli känd, där personen ifråga kan erkänna ett brott som uppmärksammats i medierna eller av oförmåga att skilja mellan vad som faktiskt har upplevts och vad som är fantasi (s.k. frivilliga erkännanden). Ett falskt erkännande kan även bero på en akut psykisk stress, där den tilltalade tror att ett erkännande kan vara en utväg (s.k. framtvingande falska erkännanden). Ett falsk erkännande kan även bero på att den anklagade under ett polisförhör blivit övertygad om att denna begått brottet som han anklagats för, trots att han inte har några minnen från händelsen (s.k. framtvingade internaliserade falska erkännanden).

P.g.a. av detta är det således av största vikt att ett erkännande inte godtas utan en noggrann utredning om sanningshalten av erkännandet fullgjorts.⁶⁹

En annan kritik som riktas mot ett införande av plea bargain är att den misstänkte utlovas mildare behandling om han erkänner, vilket kan ses som ett hot om att det blir en strängare påföljd om han inte erkänner.⁷⁰

Möjligtvis kan en kortare eller förkortad rehabiliteringstid som utdöms genom plea bargain räcka till för att få den dömde rehabiliterad. I det svenska rättssystemet är fängelse inte längre någon hämndaktion för det brott man begått, utan det är en vårdfas där den intagna skall ha möjlighet

⁶⁷ SOU 2005:117, s. 14.

⁶⁸ Ockupationens offer, rapport från västbanken, 22 mars-16 april 2007, Birgitta Elfström och Arne Malmgren, Varberg maj 2007.

⁶⁹ Christiansson, Sven-Åke, Rättspsykologi, s. 164 f.

⁷⁰ SOU 2005:117, s. 60 f.

att rehabiliteras och på detta sätt inte längre begå brott. En kortare rehabiliteringstid för den intagna innebär att denne tidigare försätts på fri fot, varvid risk för återfall i brottslighet föreligger.

Argument som ofta kommer fram när man läser och talar om systemet med plea bargain är att åklagaren skulle ”bluffa” för att få fram ett erkännande av den misstänkte. Komplikationen med detta är att det inte råder någon enighet om vad som skall betraktas som en bluff. Vissa anser att åklagaren bluffar enbart om han gör sig skyldig till direkta olagligheter eller lögner medan andra anser att det räcker att åklagaren förtiger förekomsten av bevisning till den tilltalades förmån eller passivt döljer svagheter i den befintliga bevisningen.⁷¹

3.5.2 Argument för plea bargain

Det starkaste argumentet för plea bargain är att det blir lättare att utreda ekonomisk brottslighet och polisens och åklagarens resurser kan då allokeras effektivare. Vidare kan man få fram fler fällande domar vilket är av särskild betydelse om alternativet är preskription.⁷²

Ett av de argument som oftast åberopas till stöd för systemet är att arbetsbelastningen minskar. Det gäller både åklagarens utredningsbörda och domstolarnas arbete med att avgöra brottmål. Behovet av utredningsresurser minskas eftersom ett erkännande kan ersätta arbetskrävande utredningar. Det innebär även att plea bargain leder till en förenklad och mindre tidskrävande process i domstolen. Med andra ord kan plea bargain-systemet bidra till att korta handläggningstiderna såväl på utredningsstadiet som i domstolen. Genom att införa ett system med plea bargain ges samhället stora processekonomiska vinster och de inblandade i målet får snabbt besked om utgången.

De långa handläggningstiderna leder till att bevisen försvagas, att det blir svårare att styrka ett väckt åtal och att påföljden kan bli mildare. I värsta fall uppstår en osäkerhet om vad som är tillåtet och inte tillåtet, eller bilden av ett rättsväsende som inte klarar av sina grundläggande uppgifter. Utredningstiderna måste förkortas och en möjlighet att komma till bukt med detta problem är att införliva en variant av plea bargain.⁷³

⁷¹ SOU 2005:117, s. 59.

⁷² SvJT 1999, s. 484 .

⁷³ SOU 2004:47, s. 38 f.

4 Allmänt om begreppet ”kronvittne”

4.1 Begreppsdefinition

Liksom plea bargain är kronvitnesssystemet starkt förknippat med amerikansk straffrätt. En lagbrytare kan genom att vara samarbetsvillig ges straffeftergift om denne agerar kronvittne och medverkar till att avslöja andras medverkan i brott.⁷⁴

Ett system med kronvittnen har tidigare övervägts men avvisats i vårt land. Då kronvittnen inte förekommer i svensk rätt finns det inte heller någon legaldefinition av begreppet kronvittne. Det finns en allmän definition enligt nationalencyklopedin, som säger att kronvittnet är en person som gjort sig skyldig till ett brott och som mot löfte om straffbefrielse eller strafflindring vittnar mot medbrottslingar.⁷⁵

Det finns dock andra definitioner, bl.a. anser Borgström att begreppet numera i Sverige används ”rent allmänt om gärningsmän som avslöjar sina medbrottslingar under förespegling av mildare behandling”.⁷⁶

Narkotikakommissionen hade sin egen definition av kronvittne, att en person som begått ett brott slipper straff eller får lindrigare straff för att han lämnar uppgifter till polisen som är av avgörande betydelse för att brottet klaras upp.⁷⁷

Liksom vad gäller plea bargain finns det ingen svensk juridisk definition av kronvittne. Det framgår med andra ord inte vem det är som ger förmåner till den misstänkte om han vittnar mot medbrottslingarna. Möjligtvis skulle det kunna vara polisen, åklagaren, domstolen och eventuellt ytterligare någon instans. Det framgår inte heller vilka förmåner eller vilken rätt till förmildrat straff den misstänkte får om han vittnar som kronvittne. Det är även osäkert vad det är man skall göra som kronvittne. Det framgår exempelvis inte om kronvittnet måste vittna i domstol. Jag kommer i arbetet använda mig av de begreppsdefinitioner som framställts ovan, då jag själv inte kommer att gå djupare i ämnet och göra mig en egen definition av kronvittne.

Då plea bargain-systemet och kronvitnesssystemet kan uppfattas som besläktade system, vill jag således belysa skillnaderna dem emellan ytterligare. I båda fallen kan de misstänkta uppnå fördelar som annars inte

⁷⁴ Borgström, Peter, ”Riksåklagaren kritisk mot ”plea-bargaining” och den s k kronvittnesmetoden”, s. 677.

⁷⁵ Nationalencyklopedin, band 11, s. 471.

⁷⁶ Borgström, Peter, ”Riksåklagaren kritisk mot ”plea-bargaining” och den s k kronvittnesmetoden” s. 673.

⁷⁷ Narkotikakommissionen, PM nr 5 s. 99.

skulle ha kommit dem till godo, men i det första fallet avser motprestationen erkännandet av egen brottslighet, medan motprestationen i det andra fallet gäller avslöjande av annans brottslighet.⁷⁸

4.2 Eventuella nackdelar med kronvittne

Det finns ett par starka skäl som talar emot systemet. Det ena skälet är att strafffrihet för en brottsling som vittnar mot andra brottslingar är omoraliskt när den grundläggande rättsprincipen är att brottslingar skall bedömas lika i rättsväsendet. En annan tung invändning är risken att kronvittnen felaktigt börjar ange andra brottslingar för att själva slippa ett straff. Dessa invändningar har i Sverige stark giltighet. Trots detta kan det finnas skäl för Sverige att fundera på ett system med kronvittnen när det gäller ekonomisk brottslighet.⁷⁹

Det diskuteras även om systemet med kronvittnen är effektivt när det gäller organiserad brottslighet. I Italien, där brottslingar använts som vittnen i kampen mot maffian, har även falska brottslingar agerat som vittnen. Den allmänna respekten för polis och domstol kan komma att gå förlorad om möjligheten att klara upp brott allt mer kommer att bero på den information som lämnas av kriminella.⁸⁰

4.3 Eventuella fördelar med kronvittne

Det närmaste Sverige kommer kronvittnesmetoden är det som Sverige kallar huvudvittne. Dock har inte huvudvittnet i svensk rätt möjlighet till den strafflindringsgrund som kronvittnen har.

Överåklagare Christer van der Kwast har i en artikel uttryckt att skyddet för s.k. "whistle blowers", dvs. anställda som avslöjar oegentligheter, bör förbättras för att dessa skall våga träda fram i större utsträckning.⁸¹ Möjligtvis kan man stärka dessa huvudvittnens skydd genom att ha kronvitnesssystemet i åtanke. Det är nämligen önskvärt att med hjälp av information från anställda eller före detta anställda i ett företag som ägnat sig åt brottslig verksamhet kunna påbörja fler förundersökningar i svårutredd ekonomisk brottslighet.

Syftet med kronvitnesssystemet i Sverige skulle inte vara att den som skvallrar undslipper straff, utan däremot att ge rättssystemet en möjlighet att fälla de grova brottslingar som idag undslipper straff på grund av att bevisen inte räcker till för att väcka åtal och än mindre för en fällande dom.

⁷⁸ Borgström, Peter, "Riksåklagaren kritisk mot "plea-bargaining" och den s k kronvittnesmetoden", s. 677.

⁷⁹ <http://www.skd.se/apps/pbcs.dll/article?AID=/2007/1125/OPINION/711250005>

⁸⁰ Hannu, Takala. Ouppklarade brott och spaningens etik, s. 91ff.

⁸¹ Dagens miljö, "Det skall löna sig att skvallra", 19 jan 2005.

Kronvittnesmodellen kan förknippas med trovärdighetsproblem. Risken att den som agerar kronvittne ljuger om andras brott för att få egna fördelar kan inte negligeras. Genom detta riskeras rättssäkerheten och bevisvärdet kan komma att anses som lågt.

Mot bakgrund av ovanstående, bör det göras en noggrann utredning av huruvida en modell med kronvittnen är önskvärd i svensk rätt när det gäller ekonomisk brottslighet. För att kunna säkerhetsställa rättssäkerheten anser jag att metoden med kronvittne begränsas till enbart grova ekonomiska brott.

Trots att Sverige inte har infört kronvitnessystemet, har det dock indirekt förekommit i svensk rättspraxis. I ett mål från hovrätten, de s.k. ”LP-målet”⁸², användes bevisupptappning från amerikansk domstol där kronvittnen figurerade. Hovrätten dömde i målet till långvarigt fängelsestraff grundat på den bevisning som framlagts i ett system som skyddar den som vittnar om andras brottsliga gärningar.

⁸² Hovrätten över Skåne och Blekinge dom 1984-04-10, målnummer B 579/83.

5 Nuvarande svensk rätt

5.1 Förfarandet i allmän domstol

Förfarandet i allmän domstol regleras genom rättegångsbalken (RB). RB har sedan ikraftträdandet kontinuerligt förändrats, de mest betydelsefulla förändringarna skedde efter rättegångsutredningsarbetet under 70-80 talen.⁸³

Enligt brottmålsordningen gäller som huvudregel att både skuldfrågan och påföljdsfrågan avgörs i domstol. RB:s bestämmelser om åklagarens befogenhet att åtala för brott kompletteras av den rådande regeln om principiell åtalsplikt.⁸⁴

Givetvis leder inte alla anmälda brott till åtal och det saknas resurser för att alla brott som begås skall kunna processas i domstol. Av processekonomiska skäl har därför andra möjligheter införts som inte kräver domstolsprövning. Många brottutredningar avgörs efter att åklagaren beslutat om åtalsunderlåtelse eller strafföreläggande.⁸⁵

Polisen ansvarar för primärutredningar vilka övergår i en förundersökning när det finns anledning att anta att ett brott som hör under allmänt åtal har förövats. När någon skäligen misstänks för ett brott övertar åklagaren ledningen av förundersökningen och den misstänkte underrättas om misstanken. När det föreligger tillräckliga skäl för åtal råder åtalsplikt för åklagaren⁸⁶ och när det sedan är ställt utom rimligt tvivel att det är den misstänkte som begått det aktuella brottet leder det till en fällande dom.⁸⁷

5.1.1 Förundersökningsplikten

Enligt RB 23:1 och 23:4 skall förundersökningen inledas snarast och bedrivs skyndsamt.

Förundersökningen skall enligt RB 23:1 inledas så snart det finns anledning att anta att brott som hör under allmänt åtal begåtts. Bestämmelsen ger uttryck för det som kallas förundersökningsplikten. Förundersökningsplikten har ett nära sammanhang med åtalsplikten. Precis som med åtalsplikten finns det undantag från förundersökningsplikten. Syftet med undantagen är att koncentrera resurser till de mest angelägna fallen. Enligt RB 23:1, 2 stycket behöver förundersökning inte inledas om det är uppenbart att brottet inte går att utreda. I RB 23:4 a finns bestämmelser om s.k. förundersökningsbegränsning. Det innebär att

⁸³ Fitger, Mellquist, Domstolsprocessen, s. 11.

⁸⁴ SOU 1976:47, Färe brottmål, s. 71.

⁸⁵ Jacobsen, Ulla, Lagbok i straffprocess, s. 118 ff.

⁸⁶ RB 20:6, 23:1, 3, 18.

⁸⁷ Jacobsen, Ulla, Lagbok i straffprocess, s. 118 ff.

åklagaren under vissa förutsättningar kan lägga ned en påbörjad förundersökning eller besluta att någon förundersökning inte skall inledas.⁸⁸

Det finns två olika fall av förundersökningsbegränsning. Det första är då en utredning skulle kräva kostnader som inte står i rimlig proportion till sakens betydelse och det dessutom kan antas att brottet i händelse av lagföring inte skulle leda till någon svårare påföljd än böter. Det som avses är inte utredningen av sådana brott som till sin natur normalt är krävande ur utredningssynpunkt. I stället skall det vara frågan om ett behov av insatser som lagstiftaren normalt inte kan anses ha förutsett vara behövliga för att utreda den aktuella typen av brottslighet. Den andra typen av begränsning föreligger då det kan antas att åtal för brottet inte skulle komma att ske, till följd av bestämmelserna om åtalsunderlåtelse eller om s.k. åtalsprövning. Sådan begränsning är dock enbart möjlig om den kan ske utan att något väsentligt allmänt eller enskilt intresse åsidosätts.⁸⁹

5.1.2 Åtalsplikten

För att överhuvudtaget kunna införa plea bargain-systemet i svensk rätt krävs det en lagändring som reglerar den absoluta åtalsplikten. I detta avsnitt kommer åklagarens åtalsplikt att diskuteras.

I Sverige har åklagaren ensam rätt att besluta om åtal skall väckas eller inte. Det finns inte någon möjlighet att överklaga åklagarens beslut om åtal i svensk rätt, dock kan en överordnad åklagare överpröva åklagarens beslut. Det saknas lagreglering av denna överprövning men sådan kan aktualiseras på många sätt exempelvis om den tilltalade begär det. För en överprövning av överordnad åklagare krävs det inte att nya beslutsunderlag har tillkommit.⁹⁰

Svensk rätt bygger på en rättsordning som innebär att åklagaren har en skyldighet att väcka åtal för alla brott som kommer till hans kännedom. Denna absoluta åtalsplikt medför att det föreligger en presumtion för att åtal skall väckas och att åklagaren i princip inte kan göra andra avvägningar. Att något land skulle ha regler endast om absolut åtalsplikt är inte särskilt troligt. Det som däremot skiljer mellan olika länder är hur principen om en relativ åtalsplikt kommer till uttryck och i vilken grad åtalsplikten är relativ. I åtskilliga länder finns det sålunda en grundbestämmelse om en absolut åtalsplikt från vilken det i särskilt angivna fall kan ske undantag. I andra länder saknas en sådan grundbestämmelse och det är då istället i större eller mindre grad överlämnat åt åklagaren att bestämma om åtal bör ske.

Enligt RB 20:6 skall åklagaren väcka åtal för sådant brott som hör under allmänt åtal. Regeln är alltså villkorat obligatorisk. Det förutsätter dock att

⁸⁸ SOU 2005:117, s. 54 f.

⁸⁹ SOU 2005:117, s. 55.

⁹⁰ Fitger supplement 21, augusti 1996, s. 7:14 ff.

åklagaren på objektiva grunder kan emotse en fällande dom. Huvudregeln som stadgas i RB 20:6 har numera flera omfattande fakultativa undantag. För det första får lindrigare brottslighet beivras genom strafföreläggande eller genom föreläggande av ordningsbot. För det andra kan åtal underlåtas med stöd av regler antingen om åtalsunderlåtelse eller om särskild åtalsprövning.⁹¹ För det tredje finns det regler som begränsar den absoluta förundersökningsplikten.⁹²

För att sammanfatta den absoluta åtalsplikten, innebär den att åklagaren måste ha stöd i lag för att inte väcka åtal om tillräckliga skäl för åtal föreligger. Trots att undantagen (se avsnitt 3.1.2.1) numera är relativt omfattande, är det åtalsplikten som förhindrar att ett plea bargain liknande system införs i Sverige.

När det gäller den absoluta åtalsplikten anser riksåklagare Fredrik Wersäll att en möjlighet att effektivisera brottsbekämpningen vore att ta bort den absoluta åtalsplikten.⁹³

Med tanke på att de begränsningar av åtalsplikten som redan finns, t.ex. förundersökningsbegränsningar och åtalsunderlåtelse anser jag att man redan kan ifrågasätta om åtalsplikten verkligen skall kallas obligatorisk.

För att kunna införa överenskommelser i ekonomiska brottmål (plea bargain), måste den absoluta åtalsplikten luckras upp eller försvinna helt till förmån för en fakultativ åtalsplikt. Här krävs det då noggranna föreskrifter för att undvika godtyckliga bedömningar och föreskrifterna måste främja förutsebarhet och rättssäkerhet. Genom att en fakultativ åtalsplikt införs skulle det möjliggöra för åklagare att inte väcka åtal i fall som omfattas av åtalsförhandlingsreglerna. Några av de faktorer som leder till att åklagaren inte väcker åtal kan exempelvis vara ålder, att gärningsmannen är förstagångsförbrytare eller att gärningsmannen går med på någon form av behandling.

5.1.2.1 Särskild åtalsprövning

Reglerna för den särskilda åtalsprövningen har utformats så att åklagarens annars absoluta åtalsplikt är villkorad. Lagstiftaren har uttryckligen angett att presumptionen vid vissa tillfällen talar emot åtal och åklagaren har därför bevisbördan för att ett åtal är påkallat ur allmän synpunkt.⁹⁴ Åtalsplikten är med andra ord fakultativ för vissa brott. Åklagare får i sådana fall endast åtala om myndighet tillåter det, om brottet angetts till åtal av målsägande eller om åklagare skulle finna att åtal är påkallat ur allmän synpunkt.⁹⁵ De särskilda åtalsprövningsreglerna är intagna under respektive straffstadgande

⁹¹ SOU 2005:117, s. 56.

⁹² se fotnot 21.

⁹³ Advokaten nr 5 2005, Årg.71 *Riksåklagaren vill pröva nya grepp*.

⁹⁴ Bring mfl, Förundersökning s. 152.

⁹⁵ Jacobsen, Ulla, Lagbok i straffprocess, s. 84.

och kan gälla i förening med varandra eller på egen hand. De vanligaste fallen utgörs av dem där målsägande har angett brottet eller att åklagaren funnit att åtal är påkallat ur allmän synpunkt.⁹⁶

5.1.3 Åtalsunderlåtelse

Från den svenska huvudregeln om åtalsplikt följer även de givna undantagen. Dessa undantag utgör i sin tur stora inskränkningar i den absoluta åtalsplikten. Sedan RB:s tillkomst har reglerna ändrats åtskilliga gånger och utrymmet för åtalsunderlåtelse har vidgats. Regler om åtalsunderlåtelse finns i RB 20:7. Enligt första stycket i paragrafen får åklagaren besluta om åtalsunderlåtelse under förutsättning att något väsentligt allmänt eller enskilt intresse inte åsidosätts och ett av fyra följande omständigheter är uppfyllda. *Bagatellbrott* där påföljden endast blir böter, eller det kan antas att påföljden blir villkorlig dom och särskilda skäl för åtalsunderlåtelse finns. Det föreligger en *konkurrenssituation* såtillvida att den misstänkte begått även annat brott, varför påföljd för föreliggande brott ej krävs. De två sista omständigheterna i paragrafen är vid *psykiatrisk vård* eller om *insatser enligt lagen om stöd för service till vissa funktionshindrade* blir aktuella.

Särskilda regler om åtalsunderlåtelse finns även för ungdomar i 16 och 17 § § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare.⁹⁷

Utöver de fall då åtalsunderlåtelse kan beslutas på ovanstående grunder, kan även åtalsunderlåtelse bli aktuellt i extraordinära fall om ”*det av särskilda skäl är uppenbart att det inte krävs någon påföljd för att avhålla den misstänkte från vidare brottslighet och att det med hänsyn till omständigheterna inte heller krävs av andra skäl att åtal väcks*”.⁹⁸ Denna regel skall tillämpas ytterst restriktivt.⁹⁹

Vad beträffar ”allmänt och enskilt intresse” i RB 20:7 skall dessa rekvisit främst bedömas utifrån det enskilda fallet. Av avgörande betydelse av huruvida åtal skall väckas eller inte, är brottets svårighetsgrad och omständigheterna kring brottet.¹⁰⁰ När en åtalsunderlåtelse meddelas anses oftast den misstänkte skyldig men av någon eller några anledningar skall inte åtal väckas. Det är dock viktigt att veta att beslutet om åtalsunderlåtelse inte är en lagkraftvunnen dom och skall inte heller betraktas som en sådan.¹⁰¹

⁹⁶ SOU 1991:62, s. 150.

⁹⁷ SOU 2005:117, s. 57.

⁹⁸ RB 20:7 2 st.

⁹⁹ Prop. 1964:10, s. 133.

¹⁰⁰ Prop. 1984/85:3, s.22. i propositionen sägs även att allmänpreventiva skäl kan tala för att åtal skall väckas även vid lindrigare brottslighet om det rör brott som förekommer i stor omfattning.

¹⁰¹ Prop. 1984/85:3, s. 47.

Det finns även andra situationer då åtalsunderlåtelse kan bli aktuellt. I RB 20:7 b kan en åtalsunderlåtelse ske om ”särskilda omständigheter föranleder det”. Dessa särskilda omständigheter är vanligtvis att ny brottslighet har tillkommit.¹⁰² Någon möjlighet att besluta om åtalsunderlåtelse för att den misstänkte erkänner, utan att hans skuld kan anses klarlagd, finns inte. Erkännandet är inte en omständighet som i sig kan leda till att åtalsunderlåtelse får meddelas. Grunderna för åtalsunderlåtelse är som ovan beskrivits, vissa uttryckliga omständigheter, varav ingen av dessa omständigheter avser samarbetsvilja hos den misstänkte.

Innebörden av åtalsunderlåtelse är att man finner den misstänkte skyldig och lagför honom men att åklagaren varken låter ärendet gå vidare till domstol eller låter utfärda ett strafföreläggande. Oftast ges åtalsunderlåtelse när en misstänkt har erkänt brottet och skulle den misstänkte motsätta sig det skulle det vara skäl nog att inte meddela åtalsunderlåtelse.¹⁰³

Åtalsunderlåtelse meddelas efter det att åtal har väckts.¹⁰⁴ Om nya förhållanden uppdragas som, om de förelegat eller varit kända vid tiden för åtalet, skulle ha föranlett åtalsunderlåtelse kan åtalsunderlåtelse ske.

Idag finns inte något lagstöd som möjliggör en förhandling mellan åklagaren och den misstänkte gällande den ekonomiska brottsligheten. Åklagaren får inte erbjuda sig att lägga ner förundersökningen eller låta bli att åtala helt eller delvis i utbyte mot att den misstänkte informerar om brottslig verksamhet. Dock kan målsägande fritt ingå förundersökningsförhandling med den misstänkte i åtalsfrågan. Ett förlikningsavtal mellan målsägande och misstänkt, där målsägande har avtalat bort rätten att ange brottet eller att väcka talan för det, är bindande. Det skulle således innebära rättegångshinder om målsägande bryter avtalet och åklagaren blir förhindrad att väcka åtal för angivelsebrottet.¹⁰⁵

5.1.4 Strafföreläggande

Strafföreläggande innebär att den misstänkte föreläggs ett bötesstraff som åklagaren bestämmer. Därefter får den misstänkte möjlighet att godkänna bötesstraffet. Ett godkänt strafföreläggande anses gälla såsom en lagakraftvunnen dom. Väljer däremot den misstänkte att inte godkänna bötesstraffet kan åtal komma att väckas.¹⁰⁶

Brott av lindringare art kan beivras genom att åklagare tar upp frågan om ansvar för brott genom strafföreläggande istället för att väcka åtal.¹⁰⁷

¹⁰² Nelson, Alvar. Kriminalpolitik och ingripande vid brott, s. 66.

¹⁰³ Fitzger, Mellquist, Domstolsprocessen, s. 143.

¹⁰⁴ RB 20: 7 a.

¹⁰⁵ Jacobsson, Ulla, Lagbok i straffprocess, s. 80 ff.

¹⁰⁶ RB 48:2,3,7.

¹⁰⁷ Nordstedt Juridiska handbok. 17 uppl., s. 907.

Strafföreläggande får utfärdas för alla brott där böter ingår i straffskalan. Enligt nu gällande regler i RB 48:4 kan åklagare generell förelägga straff om det är uppenbart att rätten skulle döma till sådan påföljd. Det är inte möjligt att utfärda strafföreläggande om något av de fall som uppräknas i RB 48:5 föreligger. Det vill säga det måste föreligga förutsättningar för att väcka allmänt åtal, samtliga brott av den misstänkte måste tas upp i föreläggandet och målsägande får inte ha förklarat att han avser att föra talan om enskilt anspråk med anledning av brottet. Förfarandet är helt skriftligt. Åklagaren skall på föreläggandet ange vilket straff han anser rimligt och vad som i övrigt föreläggs den misstänkte. Åklagaren skall pröva ärendet på samma sätt som han prövar ett åtal. Samma krav på objektivitet gäller således. Endast om det finns tillräckliga skäl att anta att det skulle bli en fällande dom kan föreläggande utfärdas.¹⁰⁸

5.2 Den tilltalades möjligheter till straffnedsättning

När ett straff skall bestämmas enligt svensk rättstillämpning är utgångspunkten att man skall se till det aktuella brottets straffvärde. Detta är i sig knutet till själva gärningen som sådan men även andra omständigheter skall givetvis beaktas i bedömningen. Till sådana omständigheter hör bl.a. de billighetsskäl som uppräknas i BrB 29:5 som domstolen skall beakta. Dessa omständigheter kan endast tillämpas för att mildra straffet. Här skall kort utredas i vad mån ett erkännande eller samarbete med polis och åklagare kan föranleda ett lägre straff. Man får då fråga sig i vad mån BrB 29:5 möjliggör hänsynstagande till att den tilltalade erkänt och möjliggjort att även andra brott kan uppklaras. Uppräkningen i paragrafen är i princip uttömmande.¹⁰⁹ Sista punkten i paragrafen är dock vagt formulerad för att möjliggöra hänsynstagande till ”annan omständighet” som ”påkallar att den tilltalade får ett lägre straff än brottets straffvärde motiverar”. Det finns inga regler som uttryckligen behandlar frågan.¹¹⁰

I BrB 29:5 p3 står det att om den tilltalade frivilligt anger sig skall det beaktas vid straffmätningen. Det viktiga i denna punkt är just att han angivit sig själv. Det är således inte en förmildrande omständighet, och möjlighet till straffnedsättning, om den tilltalade först efter han blivit upptäckt erkänner sitt brott. Således kan ett erkännande som kommer efter att personen ifråga redan blivit misstänkt, inte beaktas som förmildrande enligt denna punkt.¹¹¹

¹⁰⁸ Wersäll, Fredrik, Åklagare och polis som domare, s. 644.

¹⁰⁹ Prop. 1987/88:120, s. 89.

¹¹⁰ Narkotikakommissionen påpekar att en särskild regel om straff lindring för personer vars uppgifter väsentligt bidrar till att narkotikabrottslighet kan klaras ut är tänkbar.

Narkotikakommissionen PM nr. 5, s. 100.

¹¹¹ Prop. 1987/88:120, s. 92.

5.2.1 Erkännande som bevisning

När man talar om erkännande inom rättsprocessen idag är det långt ifrån det erkännande som det talas om vid plea bargain. I Sveriges processrätt innebär ett erkännande att någon som är part godkänner ett för honom oförmånligt faktum. Enligt den legala bevisteorin, vilken 1734 års lag byggde på var detta erkännande ett tillräckligt bevis i brottmål. Det successiva införandet av den fria bevisföringens princip som i praxis följde efter införandet av 1974 års lag medförde att erkännandets enastående värde som bevismedel reducerades och erkännandet blev således bara ett bland flera bevismedel. Hela tiden ansåg man dock i såväl doktrin som i rättspraxis erkännanden som full bevisning i alla ringa brottmål.¹¹² Vid tillkomsten av vår nuvarande rättegångsbalk som helt bygger på den fria bevisföringens princip, fick bevisvärdet för erkännande en bestämd reglering endast för de förlikningsbara tvistemålen.¹¹³ För övriga mål, däribland brottmålen, anges endast att rätten med hänsyn till omständigheterna skall pröva vilken verkan en parts erkännande kan ha som bevis.¹¹⁴

Processlagsberedningen uttalade i motiven att i brottmål har den tilltalades erkännande inte annan betydelse än andra upplysningskällor och domaren skall sålunda pröva erkännandets sanningshalt.¹¹⁵ Enligt vad beredningen samtidigt uttalade är det uppenbart att i mål om grov brottslighet, där kravet på fullständig utredning gör sig starkt gällande, den tilltalades erkännande inte kan läggas till grund för domen om inte det styrks av andra omständigheter. I mål rörande mindre brott kan däremot enligt beredningen ett erkännande anses utgöra tillräcklig bevisning.¹¹⁶

Professor Per-Olof Ekelöf framhåller att erkännandet även i modern straffprocess utgör viktig bevisning men han påpekar även att det är en viktig fråga hur noggrant rätten skall kontrollera ett erkännande. Vidare framhåller Ekelöf att det inte råder någon tvekan om att domstolarna underkastar erkännandets riktighet en helt annan kontroll när det t.ex. är frågan om ett rån än om frågan skulle röra ett snatteri.¹¹⁷ I ett rättsfall från 2001 ledde flera omständigheter till att åklagaren inte kunde beviljas resning till nackdel för den tilltalade som frikänts från mordansvar men därefter erkänt mordet.¹¹⁸

Det brukar sägas att en tilltalad inte kan erkänna en omständighet som förutsätter teknisk bevisning t.ex. att han vid en bilkö haft en viss alkoholhalt i blodet. Sådana uttalanden är knappast riktiga. Vad det istället handlar om är att bevisvärdet av ett erkännande i ett sådant fall är mycket

¹¹² Inger, Göran, Erkännandet i svensk processhistoria II, s. 316.

¹¹³ SOU 2005:117, s. 100.

¹¹⁴ RB 35:3 2 st.

¹¹⁵ SOU 1938:44, s. 380.

¹¹⁶ SOU 2005:117, s. 100.

¹¹⁷ SOU 2005:117, s. 100.

¹¹⁸ NJA 2001 s. 687, HD fann således inte att den tilltalades nu gjorda erkännanden inte kan tillmätas sådan betydelse att resning bör beviljas i målet.

lågt. Det behövs med andra ord uppgifter som stödjer erkännandets riktighet och i en del fall måste denna stödjande bevisning vara mycket stark t.ex. i det nyss nämna exemplet med alkoholkoncentration i blodet.¹¹⁹

5.3 Rättsprinciper

Det är viktigt att känna till att det svenska rättssystemet vilar på ett antal principer som syftar till att säkerställa rättssäkerheten och att tillförsäkra att det blir en rättegång. Genom *legalitetsprincipen* i RF 2:10 tillvaratas intresset av ordning och reda inom rättsskipningen. Legalitetsprincipen omfattar både krav på lagstöd för att en domstol skall kunna döma något till straff och krav på lagstöd för att en domstol skall kunna förplikta en medborgare till något.¹²⁰

En annan viktig princip är *förutsägbarprincipen*, vilken tillförsäkrar varje medborgare en möjlighet att kunna förutse vilka konsekvenser och eventuella påföljder ett visst handlande får, vilket är grundläggande för syftet att trygga rättssäkerheten.

Offentlighetsprincipen är lagstadgad dels i RF 2:11, RB 5:1 och även i Europakonventionen artikel 6. Principen innebär bl.a. att allmänheten skall ha möjlighet att närvara vid domstolsförhandling och att domarna offentliggörs. Även *omedelbarhetsprincipen* är av yttersta vikt för vårt svenska rättssystem. Den innebär att det endast är det som förekommit och som rätten erfarit vid huvudförhandling som utgör processmaterial och som får läggas till grund för en dom.¹²¹

I svensk lag använder vi oss av *asperationsprincipen*, vilken innebär ett mellanting av kumulation och absorption. Den innebär att domstolen vid straffmätningen skall utgå från det brott som har högst straffvärde och sedan lägga till endast en del av det straff som bör följa på de övriga brotten.¹²²

5.4 Europakonventionen

5.4.1 Europakonventionens framväxt

Sverige ratificerade Europakonventionen 1953 men utan att inkorporera den i svensk rätt förrän 1995. Sveriges domstolar har ställts inför frågan vilken betydelse Europakonventionen har haft för svensk rättstillämpning. Under 1980-talet återopades Europakonventionen som stöd för talan i några avgöranden som nådde Högsta domstolen (HD). I rättsfallet NJA 1981 s.

¹¹⁹ SOU 2005:117, s. 101.

¹²⁰ Festskrift till Gotthard Calissendorf, "Vad är rättssäkerhet?", Claes Beyer, s. 26.

¹²¹ RB 17:2 och 30:2.

¹²² Jareborg, Zila, Straffrättens påföljdslära, s. 124.

1205 framgår HD:s syn på betydelsen av konventionen i denna tid.¹²³ HD framhöll att konventionen inte var direkt tillämplig i svensk rätt men att den ändå kunde beaktas i den svenska rättstillämpningen. Det var först 1995 som Europakonventionen införlivades i svensk rätt och erhöll ställning som svensk lag.¹²⁴

5.4.2 Europakonventionen artikel 6

Artikel 6 innefattar den grundläggande rätten till domstolsprövning vilken är en förutsättning för att konventionens garantier ifråga om ett rättvist rättegångsförfarande skall bli effektiva.

Genom artikel 6 garanteras var och en rätten till domstolsprövning och ett antal övergripande principer för rättegången har kommit att bli formellt bindande för domstolarna. I artikeln anges de grundläggande reglerna om rätten till domstolsprövning och hur en rättssäker rättegång skall gestaltas. Rätten till domstolsprövning anges ej uttryckligen i artikeln men omfattas av den, vilket klargjordes av Europadomstolen i fallet *Golder mot Förenade Konungariket*. Fallet *Golder* handlar om Mr. Sidney Elmer Golder som blivit felaktigt anklagad för att ha deltagit i ett fängelseupplopp och misshandlat en fängelsevakt medan han avtjänade ett straff för rån. Golder avskrevs från anklagelserna, men uppgifterna som framkommit vid utredningen skrevs in i fängelsets personregister. Golder ville att de felaktiga uppgifterna skulle strykas ur registret.¹²⁵

En person kan avstå från rätten till domstolsprövning såsom den kommer till uttryck i Europakonventionen artikel 6.1. Ett sådant avstående måste emellertid enligt Europakonventionens praxis vara klart och tydlig.¹²⁶ Europadomstolen har i sin praxis angett att ett avstående från en rättighet måste ske genom otvetydiga uttalanden eller dokument, vilket framgår av bland annat målet *Neumeister mot Österrike* och fallet *Colozza mot Italien*.¹²⁷ En person kan i viss utsträckning avstå från rätten till domstolsprövning enligt artikel 6. Rättsfallet *K mot Schweiz* stödjer uppfattningen att man i dispositiva tvistemål genom att sluta ett skiljeavtal kan avsäga sig rätten till domstolsprövning. Rättsfallen *Nordström-Janzen mot Nederländerna* ger ytterligare stöd härför. Båda rättsfallen ger inte bara

¹²³ NJA 1981 s. 1205- ”Det är i vårt land en vedertagen uppfattning att bestämmelser i internationella överenskommelser i den mån de inte redan har motsvarighet i vår lagstiftning eller sedvanerätt- inte utan förmedling av lagstiftaren blir gällande svensk rätt. Det får emellertid förutsättas, att bestämmelserna i Regeringsformen, som tillkommit efter Sveriges ratifikation av Europeiska konventionen, står i överensstämmelse med dennas föreskrifter, och de kan därjämte belysa innebörden av bestämmelserna i Regeringsformen.”

¹²⁴ Lagen, 1994:1219 om den europeiska konventionen ang. skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.

¹²⁵ *Golder v. United Kingdom*.

¹²⁶ Van Dijk, van Hoof, G:J:H, *Theory and practice of the European Convention of Human Rights*, s. 427.

¹²⁷ *Neumeister v. Austria*, para.36 och *Colozza v. Italy*, para. 28.

stöd för att man genom skiljeavtal kan avsäga sig rätten till domstolsprövning utan klargör även att man därigenom avsäger sig rätten till de rättigheter som garanteras i art. 6.

Med hänsyn till avsaknaden av direkt klargörande praxis är det svårt att avgöra var gränsen går för den processuella avtalsfriheten enligt Europakonventionen. Kan exempelvis en part avstå från den svenska processrättsliga kravet att det krävs stöd i lag för att avsäga sig rätten till domstolsskydd?¹²⁸

Enligt artikel 6 i EKMR skall domstolsprövning ske inom skälig tid. Har förundersökningen utan den misstänktes förskyllan tagit ovanligt lång tid kan det leda till att påföljden blir mildare.

Eftersom artikel 6 inte uttryckligen tar upp plea bargain-systemet kan det därför inte utläsas direkt om det är tillåtet eller inte och i så fall under vilka förutsättningar. När det gäller plea bargain kan man eventuellt göra en jämförelse med den av FN integrerade konventionen om medborgliga och politiska rättigheter.¹²⁹ Artikel 14 (3)(g) i denna konvention fastslår rätten till att inte behöva vittna mot sig själv. Vid dess tillkomst förekom förslag om att låta formuleringen ”or to be induces to make such a confession by promise of reward or immunity” ingå. Detta avslogs direkt, vilket innebär att system som det amerikanska inte möter något hinder.¹³⁰ Europakonventionen innehåller inte heller någon dylik formulering. Att dra slutsatsen att plea bargain skulle vara villkorslöst tillåtet är dock i detta läge inte tillräckligt. Plea bargain aktualiserar olika frågeställningar. Den första är om själva utövandet av påtryckningar mot den misstänkte för att få denna att erkänna är förenligt med oskyldighetspresumtionen. Vidare är det av vikt att se om erkännandet kan tillmätas så stor processuell betydelse att den kan föranleda avsteg ifrån det vanliga rättegångsförfarandet.

5.4.3 Kraven på en rättvis rättegång

Det uppställs krav på att den enskilde vid anklagelse för brott har rätt till ”[e]n rättvis och offentlig rättegång inom skälig tid och inför en oavhängig och opartisk domstol [...]”.¹³¹ Det som avses är således att en muntlig förhandling skall hållas. Även i artikel 6 andra stycke fastslås oskyldighetspresumtionen d.v.s. att den som blivit anklagad för ett brott skall ”betraktas som oskyldig till dess hans skuld lagligen fastställs”. Det ges även vissa minimirättigheter för den tilltalade såsom att den anklagade

¹²⁸ Danelius, Hans, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis*. s.164.

¹²⁹ *Konventionen antogs 1966 och trädde i kraft 1976. Konventionen innehåller inte någon rätt för enskilda individer att klaga, och skiljer sig på detta sätt ifrån Europakonventionen.* Shearer, I A, *Starke's International Law*. s. 333 f.

¹³⁰ Gomien, Donna, s. 103 f och not 40.

¹³¹ EKMR artikel 6.

har rätt att, utan dröjsmål få veta vad han anklagats för (a), att få tid och möjlighet att förbereda sitt försvar (b), att försvara sig själv eller genom ombud, vilket han också skall få kostnadsfritt ”om rättvisans intresse så fodrar” (c), att förhöra vittnen som åberopas mot honom (d), samt att få hjälp av tolk om han inte förstår det språk som talas i domstolen (e). Andra och tredje stycket fungerar som en precisering av kravet på en rättvis rättegång i första stycket.

Således är det grundläggande kravet att den anklagade skall ha rätt till en rättvis rättegång. Vad detta innebär är svårt att definiera på ett enkelt sätt. En utgångspunkt är att en oskyldig inte skall kunna bli dömd och för att detta skall kunna undvikas skall således den misstänkte tillerkännas de rättigheter som är nödvändiga för att han skall kunna försvara sig på bästa sätt. Två principer som anses utgöra viktiga element i begreppet rättvis rättegång, är principen att parterna skall vara likställda i processen (’equality of arms’) och principen om ett kontradiktoriskt förfarande. Equality of arms innebär i brottmål att den tilltalade inte får ha sämre möjligheter att föra sin talan än åklagaren. Den senare principen ”syftar till att garantera att båda parter får kännedom om allt material i processen och får tillfälle att framföra synpunkter på detta material samt vidare att de har lika goda möjligheter att åberopa bevisning och att föra sin talan i processen”. I begreppet rättvis rättegång anses rätten för den misstänkte att inte yttra sig och att inte ”underlätta åklagarens uppgift” ingå. Av detta har domstolen rätt att dra slutsatser.¹³²

Det är av vikt att påpeka att kravet på en rättvis rättegång även förutsätter att den anklagade har kommit i åtnjutande av de rättigheter som den nationella rätten ger honom. Det är alltså möjligt att artikel 6 (1) kan anses kränkt om så inte varit fallet.¹³³ I begreppet rättvis rättegång ingår vidare som grundläggande element dels oskyldighetspresumtionen i andra stycket och dels de minimirättigheter som räknas upp i tredje stycket.

Minimirättigheterna skall tjäna som garantier för att huvudkravet i första stycket, att rättegången som helhet skall vara rättvis, skall uppfyllas. De rättigheter som återfinns i tredje stycket skall sålunda tolkas i ljuset av rättegången som helhet.¹³⁴ Detta medför att en rättegång kan anses rättvis trots att det kan ha förekommit vittnen som inte har kunnats förhöras av försvaret.¹³⁵

När man skall se till om kraven i artikel 6 är uppfyllda, gäller det att se till förfarandet som helhet. Med andra ord skall även det som skett under förundersökningsstadiet beaktas. Trots detta kan fel som kan ha förekommit under förundersökningen och i lägre instans komma att rättas till och anses

¹³² Danelius, Hans, *Mänskliga rättigheter i Europeisk praxis* s. 72 ff.

¹³³ Stavros, Stephanos, *The guarantees for accused person under article 6 of the European Convention*, s. 48.

¹³⁴ Stavros, Stephanos, *The guarantees for accused person under article 6 of the European Convention*, s. 42.

¹³⁵ Detta skedde i fallet *Asch mot Österrike*. Där det också förutom dessa under förundersökningen lämnade uppgifter, fanns vissa andra element som talade för att den tilltalade var skyldig, Danelius, s. 182.

vara rättvis i senare instans. Det viktiga är således att processen som helhet varit rättvis och vissa felaktigheter som var och en för sig inte skulle ha medfört att rättegången inte ansetts vara rättvis, kan sammantagna göra att artikel 6 anses kränkt.¹³⁶ Det är viktigt att veta att alla felaktigheter inte kan korrigeras i efterhand. Enskilda händelser kan påverka rättvisebedömningen i så hög grad att rättegången i sin helhet inte kan anses som rättvis.

5.4.4 Oskyldighetspresumtionen

I artikel 6 (2) sägs:

Var och en som blivit anklagad för brott skall betraktas som oskyldig till dess hans skuld lagligen fastställts.

Detta är således definitionen av oskyldighetspresumtionen, vilken är en förutsättning för att det skall vara en rättvis rättegång. Oskyldighetspresumtionen är en av grundpelarna för en rättvis rättegång. Genom att presumera att den tilltalade är oskyldig till den gärning han anklagats för fram till dess att dom fallit ställes hårdare krav på förundersökningen och åklagaren. Dessa krav ökar också sannolikheten för att ingen döms oskyldig.¹³⁷

Det är dock viktigt att inse att oskyldighetspresumtionen inte är empiriskt grundad.¹³⁸ En majoritet av dem som åtalas för ett brott finnes senare av domstolen vara skyldiga, exempelvis dömdes 80 % av de häktade till fängelsestraff år 1982.¹³⁹ Man får istället se oskyldighetspresumtionen som en utgångspunkt för rätten, en riktlinje som färgar hela rättsprocessen tills dom fallit.

5.4.5 Erkännandets betydelse i artikel 6

Artikel 6 stadgar som tidigare sagts att en anklagad har rätt till en rättvis rättegång. Artikeln tar däremot inte upp att en rättegång skall hållas så snart en person blivit anklagad för brott. Den utgör inte något hinder mot t.ex. förlikning eller avstående från rättigheterna i förväg, exempelvis skiljeavtal.¹⁴⁰ Även i brottmål kan man avstå från rätten till rättvis rättegång.¹⁴¹

¹³⁶ Detta skedde i fallet Barbera, Messeque och Jabardo mot Spanien. Stavros, s. 43.

¹³⁷ Nowak, Oskyldighetspresumtionen, 2003, s. 19.

¹³⁸ Nowak, Oskyldighetspresumtionen, 2003, s. 31.

¹³⁹ SOU 1985:27 s. 240.

¹⁴⁰ Danelius, Hans, Mänskliga rättigheter i Europeisk praxis, s. 149.

¹⁴¹ Deewer mot Belgien.

För att ett avstående skall kunna tillmätas betydelse skall det vara avtalsrättsligt bindande. Med andra ord skall det inte ha blivit givet under tvång eller hot. I undantagsfall kan den misstänktes tystnad och passivitet ses som ett avstående från domstolsprövning. Även en underlåtenhet att begära muntlig förhandling har i vissa fall ansetts som ett avstående. Trots att det i vissa fall är tillåtet att göra avsteg ifrån reglerna om domstolsförhandling, innebär det dock inte att det därmed är tillåtet att göra avkall på en del av de krav som uppställs i artikel 6 om domstolsförhandling förekommer. När domstolarna redan är inkopplade skall saken behandlas på ett sätt som hjälper till att upprätthålla den tillit som domstolen skall inge.¹⁴²

Begär man inte domstolsprövning anses man således ha avstått ifrån rättigheterna enligt artikel 6.¹⁴³

¹⁴² Danelius, Hans, Mänskliga rättigheter i Europeisk praxis s. 564 ff.

¹⁴³ Danelius, Hans, Mänskliga rättigheter i Europeisk praxis s. 138.

6 Analys

6.1 Påverkan på svensk rätt vid en eventuell ny reform

6.1.1 Åtalsförhandling

Åtalsförhandling är ett förfarande som med vissa undantag är främmande för den svenska rättsstaten.¹⁴⁴ Syftet med åtalsförhandlingen är att ge den misstänkte en möjlighet att klargöra sin inställning till de påståenden som åklagaren tänker framföra i rätten och genom detta få en mer effektiv rättegång. Man bör endast ha åtalsförhandling då förundersökningen har varit omfattande eller då det gäller brott av svårbedömd beskaffenhet.

Åtalsförhandlingen skulle innebära att man öppnar upp för en förhandling som gagnar båda parter; gärningsmannen får kortare anhållnings- och häktningstider, snabbare avgöranden och i vissa fall mildare påföljder. Även rättsväsendet som helhet gynnas genom att det blir kortare handläggningstider, färre mål i domstolarna och totalt lägre kostnader.

6.1.1.1 Ett eventuellt införande av åtalsförhandling i Sverige

Enligt RB 23:12 är det inte tillåtet att under förhör med en misstänkt använda sig av medvetet oriktiga uppgifter, löften eller förespeglningar om särskilda förmåner i syfte att framkalla en bekännelse eller uttalande i viss riktning.

Det är viktigt att skilja på åtalsförhandlingar och de förhörsmetoder som förekommer i andra länder vilka i stor utsträckning tillåter användning av okonventionella metoder för att få den misstänkte att erkänna eller att få till stånd en överenskommelse. Åtalsförhandlingar skall inte möjliggöra för polis och åklagare att använda sig av medvetet oriktiga uppgifter vid förhör. Jag anser däremot att det skall vara möjligt för åklagare att lova att inte väcka åtal för ett visst brott eller att inte plädera för en högre påföljd ifall den misstänkte erkänner brottet.

I många fall förekommer det situationer då varken målsägande eller vittnen önskar närvara vid en rättegång och i sådana situationer borde det gynna alla parter om påföljden kan utdömas utan att fallet går till domstol. Många överväganden krävs gällande huruvida åtalsförhandling skall bli möjlig och också gällande under vilka förutsättningar och i vilken utsträckning detta i sådana fall skall kunna ske.

¹⁴⁴ Exempelvis RB 23:18.

Jag tror att åtalsförhandlingar, med de begränsningar som krävs för att säkerställa rättssäkerheten, kan bidra till att öka effektiviteten i rättsväsendet och att resurser kan frigöras vilket leder till att fler brott kan lösas.

6.1.2 Påföljdsförhandling

Med påföljdsförhandling ges åklagare en möjlighet att diskutera den påföljd han avser att plädера för med den misstänkte. Förutsättningen för förhandlingen med den misstänkte är att den misstänkte erkänner och samarbetar på ett sätt som gynnar åklagaren och rättsystemet.

Ett introducerande av påföljdsförhandling innebär inte att det krävs någon förändring av den obligatoriska åtalsplikten även om det av andra skäl kan vara lämpligt att avskaffa den till förmån för en fakultativ åtalsplikt. En påföljdsförhandling kan ske antingen med domare eller åklagare. Möjligtvis skulle det vara lämpligare att en påföljdsförhandling i svensk rätt sker med en åklagare då det för svensk rätt är främmande att en domare förhandlar med den misstänkte.

Genom ett införande av påföljdsförhandling skulle handläggningstiden och omfånget på utredningen hos polis och åklagare förkortas avsevärt då den åtalade redan i tidigt skede av brottsutredningen kan medverka och påverka processen. Genom att göra det möjligt för den åtalade att påverka utgången i påföljdsfrågan skulle detta kunna bidra till ett ökat ansvarstagande hos brottslingar och kanske ge förstagångsförbrytarna en ökad förståelse för sin gärning. Dock skulle det fortfarande behövas en domstolsförhandling, vilket inte bidrar till att minska handläggningstiden i domstolen. Det krävs även lagändring i bl.a. RB:s regler för strafflindring.

6.1.2.1 Ett eventuellt införande av påföljdsförhandling i Sverige

Möjligtvis skulle en påföljdsförhandling kunna utformas så att åklagaren, ifall då detta anses lämpligt, ges möjlighet att lägga fram ett förslag till den misstänkte avseende vilken påföljd han avser att plädера för inför domstol om den misstänkte erkänner brottet och är villig att medverka i utredningen av det egna brottet. Eftersom domstolarna redan idag sällan frångår den påföljd som åklagaren föreslår, åtminstone inte i fall där det finns en klar rättspraxis, bör åklagarens förslag vara trovärdigt.

Den misstänkte kan efter att ha fått ett förslag presenterat, själv välja huruvida han vill komma överens med åklagaren eller inte.

Med tanke på asperationsprincipen och de straffskalor Sverige har i straffrätten är det möjligt att förflytta sig på straffskalan för det begångna brottet/brotten. Vid en påföljdsförhandling kan straffskalan utnyttjas men för att ge resultat anser jag att den även bör kunna ifrågasättas under givna förhållanden för att kunna erbjuda en betydligt lägre påföljd i fall då detta är påkallat.

Enligt gällande rätt i Sverige kan ett sammanträde hållas mellan rätten och parterna. Möjligtvis skulle detta sammanträde kunna hållas i större utsträckning och därmed kunna utnyttjas till att förhandla om påföljden. Här skulle man t.o.m. kunna tänka sig någon form av förhandling som liknar den amerikanska metoden d.v.s. att den misstänkte får sitt fall presenterat för sig med de bevis som talar mot honom inför en åtalsjury.

Ett liknande system för svensk rätt skulle då innebära, i de fall det är möjligt, att en misstänkt tillsammans med åklagaren kan be rätten om att få komma på ett föreberedande sammanträde. Vid detta sammanträde kan man sedan diskutera huruvida man kan undvika huvudförhandling genom att komma överens om en påföljd som både den misstänkte, åklagaren och rätten är nöjd med. I de fall det förekommer enskilda brottsoffer, skall dessa ha möjlighet att få komma till tals före det att en överenskommelse sker.

Det som kan bli problematiskt är att upprätthålla den omedelbarhetsprincip som genomsyrar det svenska rättsväsendet. Det är även ett faktum att betydelsen av förundersökningen kommer att öka markant om man tillåter en påföljdsförhandling. Detta kan orsaka problem eftersom syftet med förundersökningen är att vara grundval för åklagarens beslut i påföljdsfrågan och att förbereda huvudförhandling med avseende på bevisningen.

6.1.3 Erkännandets betydelse

Erkännandets betydelse måste i framtiden förändras.

Möjligtvis skulle en huvudförhandling kunna börja med att den tilltalade erkänner sig skyldig eller förnekar gärningen och en förkortad process skulle då kunna inledas ifall den tilltalade erkänner brottet.

Det är viktigt för rättssystemet att ge erkännanden en större roll i rättsprocessen. Ett erkännande fyller en viktig funktion både för brottsutvecklingen och som upprättelse för brottsoffret. Det kan även vara av stor vikt för gärningsmannen då denna genom att han tar på sig skulden för det han gjort, visar att han åtminstone står för det han gjort. Detta skulle förhoppningsvis kunna leda till att gärningsmannen lättare kan visa ånger och sympati för brottsoffret, något som kan gynna hela samhället.

Det bör dock understrykas att ett erkännande kan vara oriktigt och på grund av detta är det av största vikt att ett erkännande inte godtas utan att en noggrann utredning om sanningshalten av erkännandet fullgjorts.

6.2 Avslutande kommentar

Det saknas idag tillräckliga resurser för att möjliggöra fullständiga och tillfredsställande utredningar av svårutredd ekonomisk brottslighet. Genom att utreda om det finns en möjlighet att införliva plea bargain eller en variant av det i svensk rätt, skulle effektiviteten i svensk rätt öka. Visionen är att utredningstiderna skall kunna kortas ner och att kostnaderna för att driva stora ekonomiska mål skall bli lägre. Genom institutet plea bargain ges även en möjlighet för den misstänkte att förmildra sin påföljd, genom att aktivt medverka i utredningen. På detta sätt underlättas arbetsbördan för polis och åklagare och resurser frigörs för utredning av annan brottslighet.

Det är allmänt känt att det finns brister i ekobrottsbekämpningen. Myndigheterna förlorar uppmärksammade mål, handlägger för få ärenden och har för långa handläggningstider. Genom att det endast är en bråkdel av alla de anmälda ekobrotten som lagförs är det kanske nödvändigt att göra vissa reformer. Det kan inte vara en ambition från statsmaktens sida att alla brott skall utredas och lagföras, eftersom rättssystemet då skulle kollapsa. Man måste därför utreda hur verkningssgraden och effektiviteten kan öka. Det går sannolikt inte att lagföra alla brott i takt med den utveckling som sker gällande de ekonomiska brotten. Genom att straffrätten har en karaktär av ensidig maktutövning, är det självklart att ett sådant system måste omringas av restriktioner.

I Sverige utgör rättsskyddet ett viktigt fundament för att alla skall ha rätt att få sin sak prövad av en opartisk domstol och att rättegången skall vara ackusatorisk. Rättsprocessen skall präglas av två jämställda parter inför en opartisk domare. Redan idag har vi i Sverige ett problem med rättsskyddet genom att endast cirka en tredjedel av alla brott avgörs i domstol. Denna låga andel kan inte vara förenlig med principerna i straffrätten avseende rättsskyddet. Detta indikerar att en reformering av straffrätten krävs.

Utvecklingen kommer troligen att fortsätta mot att en större del av brottmålsprocesserna sker utanför domstolen. Detta beror huvudsakligen på de knappa resurser som finns inom rättsväsendet. Sverige kommer inte att ha råd, eller möjlighet att tillhandahålla fullständiga brottmålsprocesser för alla ekobrott.

Jag anser att genom att införa en variant av plea bargain i svensk rätt när det gäller ekonomisk brottslighet, skulle Sverige förmodligen kunna komma tillrätta med de långa utredningstider som råder. Det är inte bara de långa utredningstiderna som är ett stort problem vid ekonomisk brottslighet, utan även den bristande kunskapen om de ekonomiska brotten. Genom att man inför en möjlighet för den misstänkte att själv erkänna sitt straff, kommer den bristande kunskap som finns i domstolarna idag, att kunna effektiviseras genom att resurser kan allokeras till vidareutveckling av domare och åklagare.

Ett problem som skulle kunna uppstå vid kortare strafftider är mindre rehabilitering för den intagna. Fängelsetiden är sett utifrån ett rehabiliteringsperspektiv, och det är således meningen att den intagna skall få vård och rehabiliteras. Denna rehabiliteringstid är uträknad utifrån straffet och dess straffvärde. Förkortas strafftiden avsevärt, finns möjligheten att den åtalade inte får den vård han behöver för att kunna bli fullt ut rehabiliterad. För många ekobrottslingar är en fällande dom och påföljande fängelsestraff viktiga avskräckande faktorer och rehabiliteringsaspekten mindre viktig.

Genom att vi har en bristande utredning av ekobrott i Sverige, medför detta även att många av de misstänkta aldrig ställs inför något straff överhuvudtaget, på grund bl.a. av att preskription infaller och brottet läggs ner p.g.a. bristande tid och kunskap. Man måste således se plea bargain utifrån mer än ett synsätt. Genom ett införande av ett plea bargain liknande system skulle detta inte radera all domstolsförhandling, utan bara öppna en möjlighet att förkorta processen och på så sätt lättare kunna komma tillrätta med de stora problem som vi har idag gällande ekonomisk brottslighet.

De negativa ståndpunkterna till plea bargain visar sig inte bara i reglerna om absolut åtalsplikt, utan även i den ovilja att beakta ett erkännande och samarbete vid straffmätningen. Den absoluta åtalsplikten urholkas alltmer men trots detta väljer Sverige ändå att behålla principerna om absolut åtalsplikt. Utvecklingen går mot att allt fler utredningar inte slutar med huvudförhandling utan allt fler avgörs genom åtalsunderlåtelse eller strafföreläggande.

Även om den svenska rätten inte ändrar sig sker det en kontinuerlig anpassning i den verklighet som rätten skall verka i. Brottsligheten fortsätter att öka och inslaget av den organiserade ekonomiska brottsligheten blir alltmer omfattande. Ett sätt att lösa de problem som uppstått är möjligtvis att ge åklagarna en större diskretionär makt. Det skulle dock strida mot de regler som vi har idag.

Då det amerikanska rättssystemet väsentligt skiljer sig från vårt, ansåg jag att det var av vikt att även se på några europeiska länder som tillämpar plea bargain eller varianter av systemet. Då även dessa länder tillämpar EKMR borde en variant vara möjlig även i vårt rättssystem, dock krävs det reformändringar av exempelvis åtalsplikten.

Jag anser att åtalsplikten bör bli mer utpräglat diskretionär. Åklagare bör få en roll som historiskt sätt är förbehållen domare. Åklagaren bör få större möjligheter än idag att välja vilka brott som skall föras till domstol. Därför anser jag att en variant av systemet med plea bargain skulle införas när det gäller ekonomisk brottslighet för att överhuvudtaget kunna bekämpa den effektivt. Införandet av plea bargain är således av mycket stor principiell betydelse och måste övervägas noggrant.

Jag anser att nya kompetenser måste införskaffas och andra åtgärder vidtas för att höja kompetensen hos framförallt ekopoliserna men även hos domare och åklagare. Här krävs en förbättrad utbildning och specialisering.

Huvudanledningen till att Sverige inte har infört ett förfarande liknande plea bargain, är att den svenska rättsstaten inte vill införa regler som möjliggör förhandlingar mellan den misstänkte och åklagaren utan att rättssäkerheten har säkerställts.

7 Slutsats

Det kan således konkluderas att det idag saknas tillräckliga resurser för att möjliggöra fullständiga och tillfredsställande utredningar av ekonomisk brottslighet, som både ökar och blir mer komplicerade.

Plea bargain är ett system som innebär att åklagaren i brottmål kan besluta att inte väcka åtal för vissa gärningar eller gå med på att åtala för ett mildare brott. Åklagaren kan även lägga ner vissa åtalspunkter, i utbyte mot att den tilltalade erkänner brottet.

Genom att införa ett plea bargain inspirerat system i svensk rätt, skulle effektiviteten signifikant förbättras i form av kortare utredningstider och lägre kostnaderna för stora ekonomiska mål. Systemet plea bargain ger den misstänkte en möjlighet att förmildra sin påföljd, genom att aktivt medverka i utredningen. På detta sätt underlättas arbetsbördan oerhört för polis och åklagare och resurser frigörs.

Nackdelarna med ett införande av plea bargain är möjligtvis att begreppet allas likhet inför lagen raseras. Systemet kan även bidra till falska erkännanden och därmed att skyldiga försätts på fri fot. Det är även ett problem att man utlovas mildare behandling om man erkänner, då detta kan ses som att den tilltalade får en strängare påföljd om han inte erkänner.

Det finns således flera för och nackdelar med plea bargain. Den fördel som väger tyngst är den minskade arbetsbelastningen och utredningsbördan, då polisens resurser genom detta system kan användas mer effektivt. Genom ett införande av ett plea bargain-system skulle samhället ges stora processekonomiska vinster och de inblandade i målet snabbare få besked om utgången.

De två största hindren mot ett införande av plea bargain är den *åtalsplikt* och *förundersökningsplikt* som råder idag. Trots att det finns begränsningar i dessa två absoluta plikter, räcker det således inte för att införa plea bargain utan en reformförändring är också nödvändig.

Utvecklingen, inte bara i Sverige utan även internationellt, går mot att åklagare vid handläggningen av större ekonomiska brott får disponera över ansvarsfrågan. Många länder i Europa har infört ett plea bargain liknande system, exempelvis Finland och Storbritannien. Utan dessa strafflindringsgrunder vid erkännandet, skulle deras rättssystem inte ha en lika stor möjlighet att effektivt bekämpa den växande ekonomiska brottsligheten.

Det är således inte möjligt att införa ett plea bargain liknande system i Sverige utan att en omfattande reform gällande åtalsplikten och förundersökningsplikten görs. Anledningen till att Sverige ännu inte har

infört ett förfarande liknande plea bargain-systemet, är att den svenska rättsstaten inte vill införa regler som möjliggör förhandlingar mellan den misstänkte och åklagaren.

Käll- och litteraturförteckning

Författningar

SFS 1940:740 Rättegångsbalk

SFS 1990:52 Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga

SFS 1994:1219 Lag (1994:1219) om den europeiska konventionen
angående skydd för de mänskliga rättigheterna.

SFS 1962:700 Brottsbalken

Offentligt tryck:

Brottsförebyggande rådet (1996). Ekonomisk brottslighet – den rättsliga
processen. BRÅ-PM 1996:5. Stockholm, Fritzes.

Brottsförebyggande rådet (1997), Forskning om ekonomisk brottslighet, en
översikt, Brå rapport 1999:7, Stockholm 1999, Flanders Gotab.

Brottsförebyggande rådet (2004) Brottsutvecklingen i Sverige 2001-2003,
Brårapport 2004:3, Stockholm, Fritzes.

JuU 1980/81:21, Betänkande om den ekonomiska brottsligheten.

Motion 2004/05: Ju412, av Pehrson, Johan m.fl. (fp), *Förändringar i straff-
och processrätten.*

Narkotikakommissionen PM nr. 5

Proposition 1987/88:120 om ändring i brottsbalken m.m. (straffmätning och
påföljdsval m.m.)

Proposition 1986/87:89 om ett reformerat tingsförfarande.

Riksrevisionsverket, 2001:4, Brottmålskedjan- rättsadministrativ analys med
internationella jämförelser.

Riksdagens revisorer, Den ekonomiska brottsligheten och rättssamhället,
Rapport 1993/1994:6.

Riksrevisionsverket 1999:30, Brottmålskedjan i Sverige och i andra länder.

SOU 2005:117- Ett effektivt brottmålsförfarande - några ytterligare
åtgärder.

SOU 2004:47 - Näringslivet och förtroendet.

SOU 1976:47- Färre brottmål.

SOU 1938:44 processberedningens förslag till rättegångsbalk.

SOU 1985:27 -Gripen- anhållen- häktad. Straffprocessuella tvångsmedel etc.

Litteratur

Bergqvist M, Ekonomisk brottslighet - något att räkna med?. Licentiat, Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.

Bernitz, Ulf och Kjellgren, Anders, *Europarättens grunder*. Norstedts juridik AB, Stockholm, 2002.

Bring, Tomas, m.fl., *Förundersökning*. Norstedts Juridik, Stockholm, 1999.

Christiansson, Sven-Åke, *Rättspsykologi*, Natur och kultur. Borås 1996.

Danelius, Hans. *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis*. Norstedts Juridik AB, Stockholm 1997.

Delmas-Marty, Mireille, Spencer, J.R. *European Criminal Procedures*, Cambridge university press, Cambridge, 2002.

Diesen, Christian; Bring, Tomas mfl. *Förundersökning*. Juristförlaget, Stockholm 1995.

Fitger, Mellquist, *Domstolsprocesse.*, Nordstedt Juridik AB, Stockholm, 2002.

Gomien, Donna, "The Future of Fair Trial in Europe: The Contribution of International Human Rights Legal and Political Instrument, *Neeherlands quartily of Human rights*, 3/1999, s. 91 ff.

Inger, Göran, *Erkännandet i svensk processrättshistoria II*. Rätshistoriskt bibliotek, Lund, 1994.

Israel, J H; LaFave, Criminal Prucedure- Constitutional Limitations. St Paul: West Publishing, 4 uppl, 1988.

Jacobsson, Ulla, *Lagbok i straffprocess*. Liber-Hermods, Malmö, 1996.

Jareborg, Nils, Zila, Josef, *Straffrättens påföljdslära*. Norstedts Juridik AB, Stockholm, 2001.

Lindgren, Sven-Åke, *Ekonomisk brottslighet, ett samhällsproblem med förhinder*. Studentlitteratur, Lund 2000.

Nelson, Alvar. *Kriminalpolitik och ingripande vid brott*. Uppsala iustus förlag, 1990.

Nowak, Karol, *Oskyldighetspresumtionen*. Nordstedts Juridik AB, Stockholm 2003.

Stavros, Stephanos, *The guarantees for accused person under article 6 of the European convention for the human rights*. Dordrecht/Boston/London: Martinus Nijhoff Publishers, 1993.

Shearer, I A, *Starke's International Law*. London/Boston/Dublin/Durban/Edinburgh/Kuala Lumpur/San Juan/Singapore/Sydney/Toronto/Wellington: Butterworths, 11 uppl. 1994.

Van Dijk, van Hoof, G:J:H, *Theory and practice of the European Convention of Human Rights*. Third edition. ISBN:9041105980

Norstedts Juridiska handbok, 17 uppl., Norstedts Juridik AB, Stockholm, 2001.

Artiklar

Advokatsamfundet, nr 5 2005, Årg 71, Ekobrott- ett samhällshot.

Bengtsson, Valter, "Det ska löna sig att skvallra", Dagens miljö, 19 jan 2005.

Berglin Håkan, *Något om åklagarens diskretionära makt i det amerikanska rättsväsendet*, .SvJT 1986 s. 240.

Beyer, Claes, "Vad är rättssäkerhet?", Festskrift till Gotthard Calissendorff, Norstedts, Stockholm, 1990.

Borgström, Peter "Riksåklagaren kritisk mot 'plea-bargaining' och den sk kronvittnesmetoden", Juridisk tidskrift vid Stockholms universitet 1989/90, nr 5. s. 672- 681

Heuman , Lars, *Rättegångsbalken och alternativa tvistlösningsmetoder*, SvJt 1999 s. 476-485.

Knutson, Tom, *Riksåklagaren vill pröva nya grepp*, Advokaten nr 5 2005, Årg.71

Takala, Hannu, *Ouppklarade brott och spaningens etik; På vems uppdrag arbetar polisen?*, i Brå rapport 1999:9, 8 reflektioner över kriminalpolitik, Brottsförebyggande rådet, Kristianstad 1999.

Att förebygga och förhindra allvarlig ekonomisk brottslighet - EBM från experiment till långsiktighet, okt 2007.

Övrigt

<http://www.nolo.com/article.cfm/objectId/4E8D6815-1797-46FC-8F8AB242FFE6391A/104/143/272/ART/> 12.15, 3 april 2008

<http://www.skd.se/apps/pbcs.dll/article?AID=/20071125/OPINION/711250005> 11.30, 24 april 2008.

<http://www.answers.com/topic/plea-bargain?cat=biz-fin> 10.15, 3 april 2008

Fitger supplement 21, augusti 1996.

Effektivare hantering av stora och komplicerade brottmål- en idéskrift, Edita 2006.

Ekobrottsmyndighetens årsredovisning från 2007.

Rättsfallsförteckning

Svenska rättsfall

NJA 2001 s. 687.

NJA 1981 s.1205.

Rh 1997:77.

Hovrätten över Skåne och Blekinge dom 1984-04-10, målnummer B 579/83.

Stockholms tingsrätt, dom 2001-06-08, målnummer B 6963-97.

Svea hovrätt, dom 2002-04-11, målnummer, B 4495-01.

Rättsfall från Europadomstolen

Asch v. Austria – 203 (26.4.91)

Barberà, Messegué and Jabardo v. Spain – 146 (6.12.88)

Barberà, Messegué and Jabardo v. Spain (Article 50) – 285-C (13.6.94)

Colozza and Rubinat v. Italy – 89 (12.2.85)

Deweer mot Belgien, *Publication of the European Court of Human rights, Serie A; Judgement och decisions nr 35.*

Golder v. the United Kingdom – 18 (21.2.75)

K. v. Austria – 255-B (2.6.93)

Neumeister v. Austria – 8 (27.6.68)

Neumeister v. Austria (Article 50) – 17 (7.5.74)